

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ОСВІТНЬОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

магістра

на тему **«ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ
ДО ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ»**

Виконав: студент 2 курсу, групи 8.0112
спеціальності 011 «Освітні, педагогічні науки»
освітньо-професійної програми
«Педагогіка вищої школи» М. О. Юрченко

Керівник: завідувач кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, професор,
д.пед.н. _____ О. І. Іваницький

Рецензент: доцент кафедри педагогіки та
психології освітньої діяльності, доцент,
к.пед.н. _____ І. В. Козич

Запоріжжя

2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра педагогіки та психології освітньої діяльності
Рівень вищої освіти магістерський
Спеціальність 011 «Освітні, педагогічні науки»
Освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« ____ » _____ 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ**

Юрченко Марку Олександровичу

1. Тема роботи: «Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності»

керівник роботи Іваницький О. І., д. пед. н., професор
затверджена наказом ЗНУ від «26» вересня 2023 року № 1505-с

2. Строк подання студентом роботи: _____

3. Вихідні дані до роботи: аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) уточнити зміст, функції та структуру базових понять дослідження; визначити тенденції розвитку сучасної вищої освіти, що впливають на підготовку майбутніх фахівців до творчої педагогічної діяльності; теоретично обґрунтувати модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності; експериментально перевірити ефективність моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до педагогічної творчої діяльності.

5. Перелік графічного матеріалу: рисунок «Модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності», таблиця «Методика моніторингу якості підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої діяльності»; 5 таблиць з результатами дослідження.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали консультанта	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Вступ	Іваницький О. І.	23.10.22 р.	23.10.22 р.
Розділ 1	Іваницький О. І.	14.12.22 р.	14.12.22 р.
Розділ 2	Іваницький О. І.	18.04.23 р.	18.04.23 р.
Висновки	Іваницький О. І.	09.10.23 р.	09.10.23 р.

7. Дата видачі завдання: _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ п/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	листопад	виконано
2	Розробка змісту роботи	грудень	виконано
3	Написання вступу роботи	січень	виконано
4	Робота над розділом 1	січень-квітень	виконано
5	Робота над розділом 2	квітень-вересень	виконано
6	Написання висновків	жовтень	виконано
7	Оформлення роботи	жовтень	виконано
8	Рецензування	листопад	виконано
9	Захист	грудень	

Студент _____ Юрченко М. О.

Керівник роботи _____ Іваницький О. І.

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер _____ Козич І. В.

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота: 66 с., 1 рисунок, 6 таблиць, 54 джерела, 7 додатків.

Мета дослідження: розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Об'єкт дослідження: процес підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Предмет дослідження: модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Методи дослідження: теоретичні: аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної, довідкової літератури, інструктивно-нормативних видань, інформаційних ресурсів мережі Інтернет з подальшим узагальненням і систематизацією його результатів; моделювання педагогічного процесу; емпіричні: анкетування, бесіда, педагогічне спостереження, інтерв'ювання, опитування, тестування знань; педагогічний експеримент.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища.

Практичне значення отриманих результатів полягає в упровадженні в освітній процес вищої школи науково-методичного супроводу підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності в умовах ЗВО.

Ключові слова: ТВОРЧИСТЬ, ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ, ТВОРЧА ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ, КРЕАТИВНІСТЬ, ПІДГОТОВКА, ВИКЛАДАЧ ВИЩОЇ ШКОЛИ.

SUMMARY

Yurchenko M. O. Preparation of Future Teachers of the Higher School for Creative Pedagogical Activity.

The qualification work consists of an introduction, 2 parts, findings, a list of references (54 items).

Global trends and factors related to information and communication technologies have influenced the changes taking place in modern Ukrainian society. Such an update did not escape the higher school of Ukraine, which today is adapting and modernizing to European standards. A qualitative vector of the reincarnation of higher pedagogical education is a change in the directions of training future teachers of higher education for creative pedagogical activity in the conditions of the modern educational environment.

The purpose of the study: to develop, theoretically substantiate and experimentally test a model of training future teachers of higher education for creative pedagogical activity.

The research tasks:

- 1) clarify the content, functions and structure of the basic concepts of research;
- 2) to determine the trends in the development of modern higher education, which affect the training of future specialists for creative pedagogical activity;
- 3) to theoretically substantiate the model of training future teachers of a higher school for creative pedagogical activity;
- 4) experimentally verify the effectiveness of the model of training future teachers of higher education for pedagogical creative activity.

Object of research: the process of training future teachers of a higher school for creative pedagogical activity.

The subject of the research: a model of training future teachers of a higher school for creative pedagogical activity.

Part 1 “Theoretical foundations of training future teachers of higher education for creative pedagogical activity” the essence, structure and content of the concept of “creativity”, “creative potential”, “creativity”, “creative pedagogical activity”, “training”, “high school teacher” are revealed, trends in the development of modern higher education are determined, the model of training future high school teachers is substantiated to creative pedagogical activity.

Part 2 “Experimental verification of the model of training future teachers of a higher school for creative pedagogical activity” the methodology of the organization of experimental research was considered, the model of training future teachers of the higher school for creative pedagogical activity was implemented, the results of research and experimental work were analysed.

The practical significance of the obtained results lies in the introduction into the educational process of the higher school of scientific and methodological support for the preparation of future teachers of the higher school for creative pedagogical activity in the conditions of higher education.

Keywords: creativity, creative potential, creative pedagogical activity, creativity, training, high school teacher.

ЗМІСТ

Вступ.....	8
Розділ 1. Теоретичні основи підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.....	11
1.1. Сутність, структура та зміст поняття «творчість», «творчий потенціал», «креативність», «творча педагогічна діяльність», «підготовка», «викладач вищої школи».....	11
1.2. Тенденції розвитку сучасної вищої освіти: творчий аспект.....	24
1.3. Обґрунтування моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.....	37
Розділ 2. Експериментальна перевірка моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.....	47
2.1. Методика організації експериментального дослідження	47
2.2. Реалізація моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.....	54
2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи.....	63
Висновки.....	72
Список використаних джерел.....	74
Додатки.....	79

ВСТУП

Актуальність теми. Впливом на зміни, які відбуваються в сучасному українському суспільстві стали світові глобальні тенденції і фактори, що пов'язані з інформаційно-комунікаційними технологіями. Таке оновлення не оминуло й вищу школу України, яка на сьогодні адаптується й модернізується до європейських стандартів. Якісним вектором перевтілення вищої педагогічної освіти є зміна напрямів підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища. За визначенням академіка В. Андрущенко «...головним джерелом якісної зміни освіти України, первинною основою цього процесу є радикальна зміна підготовки нового вчителя, який би міг відшукати відповіді на виклики епохи й реалізувати їх у щоденній навчально-виховній практиці» [1, с. 7].

Для розвитку творчого потенціалу особистості у його професійній підготовці як майбутнього викладача вищої школи, повинні бути створені психолого-педагогічні умови для формування освіченої, творчої особистості громадянина. Як стверджують науковці (Д. Богоявленська, І. Бех, І. Зязюн, П. Кравчук, В. Кремень, О. Пехота, Е. Помиткін, В. Рибалка, С. Сисоєва, В. Сластьонін, В. Сухомлинський, А. Сущенко, ін.), на основі принципу гуманізації підготовки майбутнього фахівця, здатного реалізувати власний творчий потенціал, можливі і зміни в оновленій вищій освіті. Соціальна відповідальність сучасних викладачів вищої школи зумовлена тим, що їх зусилля спрямовуються на підготовку еліти нації, фахівців вищої кваліфікації, від рівня знань та умінь яких залежить якість політичної, культурної, соціально-економічної розбудови української держави, формування національної свідомості і духовності її громадян. Основні концептуальні підходи розвитку вищої освіти в Україні визначено Конституцією України [13], Законом України «Про освіту» [33], Законом України «Про вищу освіту» [32], Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті [22]. Аналіз досліджуваного

феномену в педагогіці та психології засвідчив, що вивчалися такі його основні аспекти: стратегічні напрями випереджального розвитку освіти (В. Андрущенко, К. Корсак, В. Кремень, О. Савченко); педагогічне прогнозування у професійній освіті (Н. Давкуш, В. Демидова); формування і розвиток педагогічної майстерності (Б. Грінченко, І. Зязюн, Н. Тарасевич, Т. Сущенко та ін.); підготовці студентів вищого навчального закладу до професійної діяльності (С. Сисоєва, В. Семиченко, М. Шкіль та ін.); проблемі творчого розвитку учнів у навчально-виховному процесі присвятили свої наукові дослідження (В. Моляко, О. Савченко, Т. Сущенко, С. Сисоєва та ін.); визначалися характерні риси творчого вчителя (В. Лісовська, Н. Кичук, М. Поташник та ін.); вивчалися умови розвитку педагогічної творчості (Ю. Бабанський, Р. Шакуров та ін.).

За визначенням С. Сисоєвої творчий розвиток фахівця набуває статусу найактуальнішої проблеми сучасної психолого-педагогічної науки і практики, яка особливо загострюється в умовах оновлення суспільства. Суперечності, які виникають під час вирішення проблеми творчого розвитку майбутнього фахівця, такі: по-перше, викладач повинен бути людиною творчою, здатною своєю любов'ю до справи надихнути студентів на творчий шлях; по-друге, не достатньо розроблені теоретичні та методичні основи щодо творчої педагогічної діяльності нової генерації педагогічних кадрів; по-третє, в системі вищої освіти, на сьогодні, відсутнє соціальне замовлення на творчу особистість [39; 40]. Отже, виникає об'єктивна необхідність дослідження і усунення даних суперечностей та зумовлює вибір теми кваліфікаційної роботи: «Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності».

Мета дослідження: розробити, теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Об'єкт дослідження: процес підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Предмет дослідження: модель підготовки майбутніх викладачів вищої

школи до творчої педагогічної діяльності.

Завдання дослідження:

1. Уточнити зміст, функції та структуру базових понять дослідження.
2. Визначити тенденції розвитку сучасної вищої освіти, що впливають на підготовку майбутніх фахівців до творчої педагогічної діяльності.
3. Теоретично обґрунтувати модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.
4. Експериментально перевірити ефективність моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до педагогічної творчої діяльності.

Методи дослідження. На різних етапах наукового пошуку використано такі методи:

- теоретичні: аналіз психолого-педагогічної, навчально-методичної, довідкової літератури, інструктивно-нормативних видань, інформаційних ресурсів мережі Інтернет з подальшим узагальненням і систематизацією його результатів; моделювання педагогічного процесу – для розроблення структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх фахівців до творчої педагогічної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища;

- емпіричні: анкетування, бесіда, педагогічне спостереження, інтерв'ювання, опитування, тестування знань – для визначення переліку ключових ознак сформованості готовності майбутніх викладачів до розвитку професійної творчої педагогічної діяльності в умовах закладу вищої освіти; педагогічний експеримент – для перевірки ефективності моделі підготовки майбутніх викладачів до розвитку творчої педагогічної діяльності.

Теоретичне значення дослідження полягає в науковому обґрунтуванні моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності в умовах сучасного освітнього середовища.

Практичне значення отриманих результатів полягає в упровадженні в освітній процес вищої школи науково-методичного супроводу підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності в умовах ЗВО.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

1.1. Сутність, структура та зміст поняття «творчість», «творчий потенціал», «креативність», «творча педагогічна діяльність», «підготовка», «викладач вищої школи»

В умовах глобальних перетворень, модернізації сучасної освіти та інтеграції України в європейський соціокультурний простір, зростає соціальна роль творчої особистості з високим рівнем духовності й загальної культури. Головною метою української освіти визнано створення умов для розвитку і творчої самореалізації кожного сучасного громадянина України, виховання покоління, здатного навчатися впродовж життя, розвивати цінності громадянського суспільства.

Модернізація вищої освіти передбачає інтенсивний пошук нових напрямків підготовки майбутніх фахівців вищої освіти, підвищення їх професіоналізму та компетентності, забезпечення умов для особистісного творчого розвитку педагогів вищої освіти, виховання у них високих моральних якостей, та формування особистості, здатної до свідомого суспільного вибору. Основні концептуальні підходи розвитку вищої освіти в Україні визначено Конституцією України [13], Законом України «Про освіту» [33], Законом України «Про вищу освіту» [32], Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті [22]. Особливо актуальним в умовах сьогодення, як зазначає М. Дяченко, є суттєве оновлення форм, методів та змісту навчання, оскільки для підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності має діяти виключно креативна методика навчання, основою якої є принцип «створи», а не «повтори» [7, с. 482].

Реалізація творчих ідей, реформування системи ціннісних орієнтацій

залежать від творчого потенціалу кожного педагога та його готовності до професійної творчої діяльності. Особливої уваги заслуговує проблема правильних акцентів у підготовці майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої діяльності з метою розвитку в них не лише важливих професійних рис, але і їх власного творчого потенціалу. Забезпечити інноваційні перетворення в організації такої підготовки може фахівець, який здатний до перебудови системи пізнання, має креативність мислення, позиціонує себе як творча особистість [22].

Завданням кваліфікаційної роботи стало обґрунтування теоретичних засад підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності, що вимагає висвітлення основних ключових понять нашого дослідження на основі систематизації, узагальнення теоретичних положень, аналізу різних наукових позицій та поглядів. Природу творчої педагогічної діяльності неможливо пояснити без розуміння сутності творчості взагалі, тому однією з основних у нашому дослідженні є дефініція творчості як вихідний пункт категорій і понять: «творчість», «творчий потенціал», «творча педагогічна діяльність». Різні концепції творчості, які існують у науковій літературі дали можливість систематизувати інформацію про деякі аспекти й моменти цього феномену.

Модернізація вищої освіти зумовлює пошук нових шляхів і методів оптимізації професійної підготовки майбутніх фахівців та забезпечення умов для подальшої творчої педагогічної діяльності. Особливої актуальності набирає проблема підготовки студентів з метою розвитку в них важливих професійних рис, та їх власного творчого потенціалу. На думку В. Рибалки «у загальному філософському контексті творчість людини є продовженням, але на якісно новому рівні, творчості природи, її складовою частиною. Суспільство і кожний його член виступають при цьому як суб'єкт творчої діяльності. Завдяки своїй продуктивній праці й творчій думці людина здійснює подальшу перебудову природи, формує нове предметне середовище, в умовах якого розвивається людська цивілізація і сама природа» [36].

Педагогічний енциклопедичний словник творчість у контексті навчального процесу тлумачить як «форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливих для формування особистості як суспільного суб'єкта» [5, с. 286]. Так трактують творчість більшість сучасних дослідників (це – «продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення» [3, с. 339] і т. п.).

На думку Т. Сущенко, «творчість виникає й розвивається як результат конкретної взаємодії всезагальних соціокультурних і особливих мікрокультурних умов, які досить унікально перетинаються з одиничними можливостями як особистісно-індивідуального розкриття активності рефлексуючої особистості, так і функціонального розгортання психогенетичних ресурсів» [45, с. 412]. За визначеннями Н. Кичук «творчість – складне і водночас комплексне явище, зумовлене всім розмаїттям соціально-психологічних і психолого-фізіологічних передумов; умова становлення, самопізнання і розвитку особистості; важлива форма людської практики, активізації потенціалу суб'єкта в процесі особистісних змін. Творчий потенціал виражається в різних видах активності людини: пізнавальній, світоглядній, трудовій, комунікативній і емоціональній» [11, с. 94].

Отже, у педагогічній науці поняття «творчість» трактується з погляду двох аспектів: 1) як різноманітна та продуктивна діяльність, спрямована на перетворення навколишнього світу, примноження матеріальних і духовних багатств суспільства, причому рівень розвитку творчої особистості визначається за результатами її творчої діяльності; 2) як суттєві зміни внутрішніх вимірів особистості творця, актуалізація й реалізація його нереалізованих творчих можливостей, причому до уваги беруться не лише конкретні результати творчої діяльності людини, але враховується й динаміка потреб, мотивів, поглядів, переконань, цінностей, самосвідомості, рефлексивності та інших людських якостей, емпіричний вимір яких здійснити майже неможливо але їхнє існування призводить до якісних змін як самої

особистості, так і до змін в суспільстві, у всьому світі. З погляду педагогіки творчість – це процес засвоєння матеріальних та духовних цінностей, створених людством, під час якого відбувається формування і розвиток творчої особистості [28].

Розглядаючи творчість як діяльність певного характеру, С. Сисоева у своїх роботах підсумовує існуючі погляди на категорії творчість – діяльність:

- 1) діяльність є основою творчості;
- 2) творчість відбиває високий рівень активності людини у розв'язанні протиріч між «старим і новим»;
- 3) творчість і діяльність спрямовані на перетворення оточуючого світу і самої людини;
- 4) творчість виступає лише у взаємозв'язку продуктивного і репродуктивного, включаючи не тільки безпосередньо результативні дії, але й мотиви, відношення, погляди, переживання, самосвідомість та інші форми прояву людських якостей [39; 40].

Змістом творчої діяльності за твердженнями І. Білої є осмислення суб'єктом нових для себе знань з метою вирішення проблемних завдань. Авторка вважає, що процесуальними рисам творчості являються: самостійне здійснення ближнього і дальнього, внутрішнього системного переносу знань, умінь в нову ситуацію; бачення нової проблеми в традиційній ситуації; бачення структури об'єкта; врахування альтернатив при розв'язанні проблеми; перетворення та комбінування раніше відомих способів діяльності у розв'язанні нової проблеми; створення принципово нового підходу до вирішення проблемних завдань [2, с. 67].

Концепції творчості, що існують у науковому світі, незважаючи на їхню різноманітність, дозволили систематизувати інформацію про окремі аспекти й моменти цього феномену. У довідковій літературі термін «творчість» тлумачиться як «форма діяльності людини, спрямована на створення якісно нових для неї цінностей, що мають суспільне значення, тобто важливі для формування особистості як суспільного суб'єкта» [41]; «мислення в його вищій

формі, яке проявляється як уява і яке виходить за межі відомих способів вирішення поставленого завдання» [35], продуктивна форма активності й самостійності людини, результатом якої є відкриття, винаходи, створення нових музичних, художніх витворів, розв'язання нових завдань у праці лікаря, вчителя, художника, інженера [25]. Творчість – це «фундаментальна властивість людини – створення нового – вона є вищим рівнем пізнання і пристосування людини до навколишнього середовища» [5]; це – діяльність людини, яка створює нові матеріальні й духовні цінності, що мають суспільну значущість. У культурології творчість визначають як діяльність, результатом якої є створення якісно нових матеріальних благ та духовних цінностей. Вона має психологічний аспект і передбачає наявність у особистості здібностей, мотивів, знань, умінь, завдяки яким створюється продукт, що характеризується новизною та оригінальністю [3, с. 328].

Найширше визначення творчості, на наш погляд, запропонували філософи. Філософські аспекти творчості як джерела розвитку особистості висвітлені М. Бердяєвим, Б. Кедровим, Б. Пойзнером, Б. Сорокіним, Е. Сосніним, О. Чаплигіним та ін. Серед сучасних філософських розробок українських педагогів – філософія людиноцентризму В. Кременя [15] та філософія педагогічної дії І. Зязюна [10]. Філософські погляди на дефініції творчості мають давню традицію, що виникла із зародженням філософської думки загалом. В античній свідомості творчість існувала у двох формах: як божественне – акт народження (творіння) Космосу і як людське – мистецтво, ремесло. Питанням розвитку творчого мислення й методам творчості приділялася увага в працях давніх мислителів Аристотеля, Архімеда, Геракліта, Платона, Сократа та ін.

За визначенням В. Рибалки, «у загальному філософському контексті творчість людини є продовженням, але на якісно новому рівні, творчості природи, її складовою частиною. Суспільство і кожний його член виступають при цьому як суб'єкт творчої діяльності. Завдяки своїй продуктивній праці й творчій думці людина здійснює подальшу перебудову природи, формує нове

предметне середовище, в умовах якого розвивається людська цивілізація і сама природа» [36, с. 248].

Розробку теоретичних засад механізму творчості зроблено Г. Костюком, який у своїх дослідженнях підкреслював провідну роль «саморуху», спонтанної творчої активності у формуванні та самотворенні особистості. розкриваються такі важливі механізми саморозвитку та саморегуляції, як самооцінка, образ «Я». Творчість перебуває у різних станах, її механізм починає працювати, коли всі складові пропорційно розвинені та взаємно підсилюють одна одну; творчість розвивається у процесах самореалізації людини; механізм творчості – універсальний; вищу насолоду, натхнення діями людина переживає не від результату роботи, а від творчого процесу, в якому народжується матеріальний предмет чи знакова система: наукова думка, художній образ тощо [37]. У психологічній науці виявлені такі фази механізму творчості: а) логічний аналіз проблеми – використання наявних знань, виникнення потреби в новому; б) інтуїтивне розв'язування – задоволення потреби в новому; в) вербалізація інтуїтивного рішення – здобуття нового знання; г) формалізація нового знання – формулювання логічного рішення, що символізує закономірну єдність логічного й інтуїтивного у творчості.

За словами В. Роменця, творчість – це «спеціальна людська діяльність, що поєднує в собі значення як іманентної властивості людини, так і ознаки її способу існування, дійсності й виявляється у примноженні матеріальних та духовних цінностей, що характеризуються авторськими системами». На думку вченого, «людина, що не творить, не є нормальною істотою», бо саме через творчість простежуються можливі вияви індивідуальності людини; «творчість – це боротьба з усім хворобливим, творчість – це прояснення і душевне очищення, катарсис» [37, с. 228].

Як стверджує В. Клименко, під механізмом творчості слід розуміти «психічні системи, утворені за життя для здійснення обміну інформацією та енергією під час розв'язання психологічних задач і проблем та вироблення творчих продуктів». Дослідник доводить, що механізм творчості існує в кожній

здоровій людині, відображаючи її індивідуальність, спонтанно змінюючи стани: «сплячий» і дієвий. У процесі розвитку механізмів творчості молоді людини важливими є: саморозвиток особистості; засоби здобуття знань, умінь та навичок творчої роботи; здібності до творчої діяльності [12].

Дефініція «творчий потенціал особистості» є багатогранною. Так, український філософ О. Чаплигін під потенціалом особистості розуміє інтегральну якість, яка характеризує певний рівень зрілості її сутнісних сил як суб'єкта життєдіяльності і як індивідуальну цінність, що сприяє розширенню її можливостей в освоєнні суспільних відносин і власного саморозвитку [51]. На думку М. Дяченко «творчий потенціал – це системоутворювальна якість особистості, в якій відображається характер взаємозв'язку всіх здібностей людини; це – інтегративне явище, що об'єднує сутнісні творчі сили особистості в реальній практиці й наддіяльнісних відносинах» [8]. Авторка підкреслює, що творчий потенціал визначає властивість особистості «взаємопов'язувати», інтегрувати дії для цілеспрямованого подолання конкретні суперечності з метою виходу за межі звичайного, досягнутого .

Ключовий момент у системі підготовки спеціаліста з вищою освітою – розвиток його творчого потенціалу, тому що саме розвиненість пошукових, аналітичних, перетворювальних здібностей студента підвищує рівень засвоєння ним професійних знань, а також умінь і навичок соціальної орієнтації до нових умов, швидкого реагування на зміну ситуації, прийняття оперативних рішень [8], тобто творчий потенціал є стрижневою, над професійною ознакою майбутнього фахівця. Духовність є показником норми, цілісності та повноти розвитку особистості, свідченням реалізації та розкриття важливих властивостей людини, її творчого потенціалу. З погляду філософії кожна людина займається творчістю за умови не механічного, а творчого підходу до виконання своєї діяльності й прагнення вдосконалити її, збагатити чимось новим. Тільки тоді, коли людина починає творити саму себе і позитивно перетворювати, змінювати світ навколо себе заради добра, діючи згідно з загальнолюдськими законами, цінностями й життєвими орієнтирами, – лише

тоді вона по-справжньому, у повному сенсі відчуває себе людиною. Творчість особистості стає універсальним способом її самореалізації.

В науковій літературі спостерігається тенденція до використання поняття «творчість» і «креативність» як синонімів. Як зазначає Л. Корольова «...аналіз понять «творчість» і «креативність» засвідчив наявність аргументів на користь самостійності кожного із цих понять:

1. В українській мові англomовний термін «creative» має значення «творчий», а «creative personality» – «творча особа». Відповідно до мовних норм, значення англійського слова цілком відповідає значенню українського. У цьому випадку акцент потрібно ставити не на доречності перекладу, а на смисловому значенні висловлювання, адже кожне поняття має як загальне, так і індивідуальне значення. Тому залежно від тієї чи тієї ситуації зміст висловлювання може бути помилковим і викликати неправильне розуміння.

2. Дії, що існують у сучасному світі, які мають творче спрямування, емпірично називають «творчістю». Таке тлумачення стосується кінцевого результату, а не самої особистості. Творчість – це новоутворення. Креативність – це якість особистості.

3. До інноваційних дій і створення нового продукту особистість підштовхують внутрішні передумови, під впливом яких вона починає креативно діяти. Творчість є збірною сукупністю різноманітних креативних дій, які мають стосунок до результату. Слушною, зокрема, є позиція науковців які розмежовують поняття «творчість» і «креативність» за наявності кінцевого продукту: творчість не завжди може мати кінцевий продукт, а креативність має його обов'язково» [14, с. 183].

Вища освіта України, чітко визначивши орієнтир на входження в європейський простір, здійснює модернізацію освітньої діяльності в контексті цих вимог. Попередня формула «освіта на все життя» замінюється новою – «освіта крізь усе життя» [2]. Такі цілеспрямовані орієнтири передбачають модернізацію української системи вищої педагогічної освіти, яка має бути максимально направлена на якість результатів професійної підготовки.

Проблема підготовки майбутнього викладача вищої школи до творчої педагогічної діяльності привертала увагу багатьох учених, зокрема: І. Бега, С. Гончаренка, І. А. Зязюна, В. Семиченко, В. Сластьоніна та ін.

У словникових джерелах [3; 5; 25; 35; 41] поняття «підготовка» тлумачиться по-різному: як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду й норм поведінки, які забезпечують можливість успішної роботи з визначеної професії; як процес повідомлення відповідних знань та вмінь; формування та збагачення настанов, знань та вмінь, які необхідні індивіду для адекватного виконання специфічних завдань; як «запас знань, отриманий будь-ким»; запас знань, навичок, досвід, набутий у процесі навчання, практичної діяльності (за кінцевим результатом процесу).

Енциклопедія професійної освіти визначає «підготовку» як загальний термін стосовно прикладних завдань освіти, коли передбачається засвоєння певного соціального досвіду з метою його подальшого застосування під час виконання специфічних завдань практичного, пізнавального або навчального характеру. Смісл поняття «підготовка» розкривається у двох його значеннях: як навчання, тобто, як деякий спеціально організований процес формування готовності до виконання майбутніх завдань, та як готовність, під чим розуміється наявність компетенції, знань, умінь та навичок, необхідних для успішного виконання певної сукупності завдань.

Відповідно до логіки нашого дослідження ми повинні розглянути і сутність понять «підготовка» та «професійна підготовка майбутніх фахівців». Визначення, які наведені у Великому тлумачному словнику говорять про те, що «підготовка – це дія із забезпечення, здійснення, проведення чогось із завчасною підготовкою всього необхідного» [3, с. 504]. А відповідно до Нового тлумачного словника української мови, «підготувати – давати необхідний запас знань, передавати навички, досвід і т. ін. в процесі навчання, практичної діяльності; навчати, тренувати, підковувати» [25]. В системі вищої професійної педагогічної освіти термін «підготовка» розкривається як «загально педагогічна підготовка в системі вищої педагогічної освіти, яка відбувається за такими

напрямами: ознайомлення зі структурою діяльності та особистості вчителя; вивчення науково-теоретичних засад формування особистості вчителя; визначення науково обґрунтованого змісту педагогічної освіти, кола загально педагогічних знань та вмінь, якими повинні оволодіти вчителі та студенти педагогічних ЗВО» [43, с. 29].

За твердженнями Л. Сущенко, складність даної проблеми «..зумовлює потребу переосмислення та переорієнтації методологічних засад професійної підготовки майбутнього педагога. Саме вища освіта XXI ст. має бути побудована на основі найновіших досягнень сучасної науки із спрямованістю на формування вчителя людинознаючого, творчого, ініціативного і разом з тим інноваційно мислячого» [45, с. 414]. Пошук філософських основ професійної підготовки майбутніх педагогів планетарного масштабу передбачає, перш за все, визначення критеріїв відбору філософських течій, концепцій, учень тощо з точки зору їх відповідності основним тенденціям світового розвитку. Так, за основу нами було взято й модифіковано критерії відбору філософських підстав планетарного навчання та виховання студентської молоді:

- гуманістична спрямованість основних засад концепції;
- креативна спрямованість основних засад філософського напряму чи концепції. Тільки на шляху креативної спрямованості можна очікувати відчутного прориву в процесі професійної підготовки майбутніх учителів;
- загальнопланетарна спрямованість основних засад філософських учень і течій;
- оптимістична спрямованість основних філософських положень, тобто не просто декларування віри у «світле майбутнє», а намагання пропонувати заходи та шляхи його досягнення [46, с. 459].

Традиційно ж зусилля викладачів вищої школи зосереджуються на формуванні знань, умінь, навичок у здобувачів вищої освіти і недостатньо уваги приділяється розвитку творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи, їх здатності до творчості, генеруванню нових ідей, розвиненості уяви, фантазії, здатності до знаходження оптимального

управлінського рішення, створення для студентів творчих завдань. Велика соціальна відповідальність сучасних викладачів вищої школи зумовлена тим, що їх зусилля спрямовуються на підготовку еліти нації, фахівців вищої кваліфікації, від рівня знань та умінь яких залежить якість політичної, культурної, соціально-економічної розбудови української держави, формування національної свідомості і духовності її громадян [4].

Об'єктом педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників ВНЗ є молодь, юнаки та дівчата з певними задатками, потребами, інтересами, особливостями пізнавальних та емоційно-вольових процесів. Це ставить завдання – допомогти їм стати висококваліфікованими фахівцями, здатними знайти місце на ринку праці, творчо реалізувати набуті у ВНЗ знання та практичні уміння. Вища школа як один з найважливіших інститутів соціалізації людини, підготовки молоді до ролі активних суб'єктів майбутніх суспільних процесів повинна бути винятково уважною як до нових реалій і тенденцій суспільного розвитку, так і до форм і методів навчання та виховання. Відповідно інноваційність має характеризувати професійну діяльність викладача ВНЗ. Стрижнем інноваційних процесів в освіті є його налаштованість на творчий пошук упровадження новітніх досягнень психолого-педагогічної науки в повсякденну практику, вивчення, узагальнення та поширення передового педагогічного досвіду, прагнення до освоєння та застосування нових педагогічних технологій, активних форм і нових методів організації навчально-виховного процесу [4, с. 216].

Сучасні дослідники виділяють домінантні риси особистості викладача, серед них можна виділити такі: соціальна активність, цілеспрямованість, урівноваженість, здатність не розгублюватися в екстремальних ситуаціях, привабливість, чесність, справедливість, сучасність, гуманність, ерудиція, педагогічний такт, толерантність, педагогічний оптимізм тощо.

В психолого-педагогічній літературі приділяється особлива увага готовності до педагогічної творчої діяльності майбутніх викладачів вищої школи, вказується на те, що це сукупність взаємопов'язаних внутрішніх та

зовнішніх чинників, що забезпечують високу результативність формування усіх компонентів готовності до такої діяльності. Це можливе за таких педагогічних умов: підвищення мотивації до педагогічної діяльності й формування ціннісних орієнтацій; розвиток творчого потенціалу, педагогічного спрямування; підвищення педагогічної компетентності викладачів спеціальних дисциплін.

Сучасні наукові дослідження педагогічної творчості мають такі основні напрямлення:

- дослідження співвідношення поняття педагогічної творчості із властивостями, якими особистості (В. Лісовська, В. Крутецький, М. Поташник, Л. Степанко та ін.);

- встановлення механізму взаємозв'язку творчого мислення і педагогічної майстерності (Ю. Азаров, І. Зязюн, Н. Тарасевич та ін.);

- вивчення суб'єктивних аспектів педагогічної творчості, та видів і механізму педагогічної імпровізації (І. Зязюн, В. Кан-Калик, М. Нікандров та ін.);

- визначення педагогічних умов, шляхів, засобів формування готовності майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності (В. Андреев, О. Бодальов, Н. Кичук, М. Демінчук, Л. Лузіна, О. Мороз, В. Рибалко та ін.);

Приділяють особливу увагу в своїх наукових працях (Г. Альтшуллер, А. Єсаулова, О. Матюшкіна, В. Моляко, В. Семиченко, В. Рибалко та ін.) де досліджувалися і розроблялися основні шляхи формування творчої педагогічної діяльності. Звертається увагу на активізацію інформаційного пошуку, використання творчих завдань, конструювання взаємовідносин у студентському дослідницькому колективі, та розвиток творчих можливостей студентів в процесі колективної роботи.

Представлені різні точки зору науковців з питання «педагогічна творчість» майбутніх викладачів вищої школи. Так, науковці (Ю. Бабанський, В. Кан-Калик, М. Поташник, Л. Рувинський, В. Сухомлинський), педагогічну творчість розглядають з точки зору оптимізації навчально-виховного процесу;

С. Сисоєва, як цілісний процес професійної реалізації і самореалізації педагога; як інтегративну якість особистості (З. Левчук, Л. Лузіна); Н. Кичук вивчає педагогічну творчість як критерій якісного становлення особистості педагога. В. Сухомлинський вважав, що особливістю педагогічної творчості є те, що об'єктом діяльності є дитина, яка постійно змінюється, «завжди нова, сьогодні не така, як учора». Автор стверджував, що немає абстрактного учня до якого можна було б ужити всі закономірності навчання і виховання. Вчений підкреслював, що самою сутністю педагогічної творчості є думка, задум, ідея, що пов'язані з тисячами повсякденних справ [43, с. 49]. Особливістю педагогічної творчості, на думку С. Сисоєвої є те, що педагог реалізує свої особисті і професійні творчі потенції засобом творення особистості людини, а розвиток його творчого потенціалу зумовлений розвитком творчого потенціалу того, кого він навчає [39; 40]. Творча особистість, за тлумаченням В. Рибалки, – «системне, соціально-психолого-індивідуальне, культурно-історичне, діяльнісне утворення, в якому концентруються, зберігаються, примножуються, використовуються, через яке передаються і трансформуються при переході від покоління до покоління особистостей постійно зростаючі цінності цивілізації» [36]. Наразі актуальною є позиція В. Моляко, згідно з якою творча особистість має вищий ступінь розвитку, підготовленості до конкретних видів діяльності, до життя в цілому, до зміни стилів поведінки, до пошуків виходу з кризових станів [20].

Своє розуміння проблеми творчості розкриває В. Клименко: «Творча людина – зрячий серед сліпих. Коли вона відкриває задачу (нерозгадану таємницю) і відчує її гострі кути, то вона знає, куди йти і над чим працювати, бачить те, що не бачать і не відчувають інші» [12]. Наразі таких «зрячих» людей, за нашими спостереженнями, сьогодні не вистачає українському суспільству для його успішного руху в майбутнє. Особистість, на думку Т. Сущенко, – це обличчя студента, його доля, звички, емоційні стани, мотиви поведінки. Це його погляди, почуття і прагнення, його вибір в стиль життєдіяльності, спосіб вираження свого внутрішнього духовного світу,

ставлення до Батьківщини і світу, до кожної окремої людини [46]. Основні риси творчої особистості виокремлені вченими: – творчі здібності (уява, пам'ять, нестандартне мислення, фантазія, інтуїція); характерологічні особливості (активність, ініціативність, упевненість, наполегливість, працездатність, комунікативність, самостійність) [2]; та чотири аспекти вивчення особистості (індивідуально-психологічний, соціально-психологічний, діяльнісний та генетичний [26]. Саме розвиток творчості є необхідним складником у підготовці майбутнього фахівця педагогічного профілю. Для розвитку творчого потенціалу студентів, необхідно вводити в процес навчання програми з розвитку таких творчих компонентів структури особистості: творче мислення, творча активність, творчі можливості [29].

1.2. Тенденції розвитку сучасної вищої освіти: творчий аспект

Згідно з новою парадигмою освіти, що сформувалась тепер у світі, в навчальному процесі склались нові суб'єкт-суб'єктні відносини, коли викладач більше допомагає студентові вчитися, ніж навчає його. Суть її полягає у зміні ролей учасників навчального процесу, коли студенти самі відповідають за своє навчання. Викладач виступає скоріше у ролі тренера, який розробляє план гри, дає корисні поради і контролює роботу учасників команди [22]. Вагомою складовою сучасної парадигми української освіти є випереджаючий розвиток системи освіти. Найбільш важливою особливістю випереджальної освіти є фундаменталізація, яка повинна суттєво підвищити її якість, модернізувати зміст освіти, привести її у відповідність з новітніми досягненнями сучасної науки, культури і соціальної практики. В умовах невизначеності, критичних і стресових ситуаціях, коли людина стикається з новими складними природними і соціальними явищами, наукові знання і високоетичні принципи є надійною опорою [12, с. 375].

Парадигма української вищої школи: вироблення нової системи

цінностей у молоді і нових відносин між викладачем і студентом; формування такої мотивації навчання, яка орієнтована на актуалізацію власної системи цінностей; подолання технократизму освіти; забезпечення освітнього процесу новими методиками із гуманістичним спрямуванням; орієнтація на цілісно-розумовий та морально-естетичний зміст навчання, привнесення в нього елементів духовної самобутності та реальної самодіяльності. Сучасники визнають необхідність переосмислення процесу навчання – воно повинно мати на меті не нав'язування студентові знань, а розвиток його природних здібностей, розвиток його вміння навчатися впродовж усього життя, що сприятиме формуванню його в подальшому як висококваліфікованого конкуренто спроможного фахівця [26].

У стосунках між викладачем і студентом повинен відбутися корінний перелом: замість передачі знань від першого другому повинна розвиватись активна співпраця, у результаті якої студент здобуває знання, формує уміння і навички, а викладач оволодіває майстерністю. Спільним об'єктом діяльності викладача і студента виступає фах, на оволодіння яким спрямована співпраця [3, с. 190]. За новою парадигмою вищої освіти, що сформувалась у світі останнім часом, на студентів перекладається відповідальність за їхнє навчання, викладачі створюють активне навчальне середовище, формують потяг і творче ставлення до навчання. Сучасна система освіти в Україні перебуває в стані, що не задовольняє вимог, які постають в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу. Це виявляється передусім у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства; у зміцненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності; у спотворенні цілей та функцій освіти; бюрократизації всіх ланок освітньої системи.

Отже, проблема сучасної парадигми української вищої школи потребує не тільки глибокого її осмислення широким загалом науково-педагогічних працівників нашої країни, але й максимальної активізації суспільних зусиль задля її втілення в реалії вітчизняної вищої освіти з метою виходу останньої на

світовий конкурентно спроможний рівень.

До основних тенденцій та перспектив розвитку вищої освіти на Європейському просторі відносять: глобалізацію, інтеграцію, інтернаціоналізацію, демократизацію, неперервність, гуманізацію, гуманітаризацію, навчання упродовж життя, відкритість освіти, автономізацію освіти. На розвиток системи вищої освіти впливають також такі фактори, які можна вважати глобальними: глобалізація соціально-економічних процесів і пов'язана з нею інтернаціоналізація ринку освітніх послуг; розвиток інноваційних освітніх технологій; лібералізація адміністративного управління освітою з боку держави; дефіцит державних ресурсів, необхідних для підтримки й розвитку системи вищої освіти. Виділені тенденції світового розвитку визначають взаємопов'язані тенденції у сфері вищої освіти: підвищення освітнього рівня населення; інтернаціоналізацію вищої освіти; активний розвиток самоуправління ЗВО – їхню автономію [34].

Аналізуючи динаміку наукової та суспільної думки щодо основних тенденцій розвитку європейської вищої освіти, варто відзначити дослідження вітчизняних вчених А. Алексюка, Н. Бідюк, В. Козакова, К. Корсака, А. Лігоцького, О. Матвієнко, С. Романової, А. Сбруєвої, Г. Артемчука, Т. Фінікова, О. Навроцького, Н. Нічкало, О. Сидоренка, В. Шейко, Б. Головка, І. Шемприх, І. Фегерлина та ін.

Загальними для формування європейського освітнього простору можна вважати такі вимоги:

- значне підвищення конкурентоспроможності європейської освіти, освітніх послуг і вузів;
- поглиблення навчального і наукового співробітництва та їх координація, розширення мобільності студентів, викладачів, адміністративного персоналу європейських вузів;
- ріст якості європейської освіти і можливості працевлаштування випускників в умовах відкритого ринку праці.

Як зазначає Ю. Зіньковський якість освіти це запорука довіри до ВНЗ в

контексті сучасних завдань педагогіки. Автор стверджує, що якість освіти це системна категорія, тому доцільні поняття «якість навчання» і «якість підготовки». До першого поняття входить кваліфікація викладачів, стан матеріальної та лабораторної бази, сучасність навчальних програм, якість професійних студентських практик та ін. Якість підготовки – це, в решті решт, спроможність студента, майбутнього фахівця відповідати вимогам галузі народного господарства, до виконання завдань якої він готується у закладі освіти. Дефініція цього поняття включає як необхідність підсумувати дієвість навчального процесу, так і можливість діагностування професійної компоненти випускника, а значить і його готовність як спеціаліста без тривалої адаптації увійти до виробничої діяльності. Ми починаємо практичне входження в європейське освітянське середовище і наша основна мета – надати молоді можливість надійного працевлаштування з допомогою сучасної професійної освіти на основах вільного вибору закладу освіти та її високої якості [9, с. 17].

На думку Н. Ничкало розвиток освітнього товариства в останні роки ХХІ століття поставив у центр світової системи вищої освіти формування нового по суті професіонала будь-якої спеціальності, будь-якого профілю: «кваліфіковану, конкурентоспроможну особистість із високим рівнем професійних знань, умінь, навичок, мобільності, які відповідають вимогам науково-технічного прогресу, ринковим відносинам в економіці, виховання соціально активних членів суспільства, формування в них наукового світосприйняття, творчого мислення, кращих людських якостей, національної свідомості» [24, с. 44].

Визначенню та обґрунтуванню основних факторів впливу на зміну парадигм професійної підготовки викладачів вищої школи в умовах магістратури, присвячені наукові роботи Т. Сущенко . В реальному соціумі, як зазначають науковці, основними є: «інтеріоризація моральних норм і соціальних цінностей, подолання знецінення професійного статусу викладача вищої школи, стратегія випереджати, а не наздоганяти прискорення переоцінки факторів негативного впливу на духовно-перетворювальні функції викладача»

[46]. На думку авторів, введення нового елемента у педагогічну діяльність викладача необхідно розпочинати з обґрунтування нових моделей його підготовки у закладі вищої освіти, забезпечення навчального процесу високопрофесійними кадрами, готових до миттєвої адаптації в умовах зміни цільових орієнтацій та умов роботи.

Наукові концепції, моделі, чи трансформації університетської освіти взагалі, базуються на реальних наукових дослідженнях В. Андрущенка, Г. Балла, Є. Барбіної С. Вітвицької, С. Гончаренка, Н. Волкової, Ю. Зіньковського, І. Зязюна, В. Корсака, В. Кременя, Н. Ничкало, О. Пехоти, О. Савченко, П. Сауха, В. Семиченко, С. Сисоєвої, Т.Сущенко Н. Тарасевич та ін.

В контексті реформування вищої освіти дійсно відбуваються парадигмальні зсуви, які характерні глобальними змінами та масштабними зрушеннями в уявленнях про особистість педагога вищої школи, його щасливе творче життя як викладача-професіонала. Однак, мало кого під час визначення результатів роботи педагога вищої школи цікавлять його внутрішні переконання, система особистісних відношень, стосунки, ціннісні орієнтації. Поза увагою залишається його духовність і професійна культура, а також атмосфера студентської аудиторії, система стосунків, стиль педагогічної діяльності. Як зазначають науковці (С. Сисоєва, Т. Сущенко, Р. Сущенко) – перша парадигма: починаючи магістерський процес, необхідно враховувати той факт, що у майстерній педагогічній творчій праці майбутнього викладача відтворюється і якість буття, і осмислений вибір життєвого шляху та навіть доля; його активно-дійове ставлення до педагогічної праці, відчуття самовизначеності, оцінка самодосягнень, повнофункціональне самостановлення і самоствердження.

Слід звернути увагу на особливості сучасної студентської аудиторії яка, за твердженнями дослідників, змінилася за останні десять-п'ятнадцять років тому. Студенти є більш вільними у своїх думках, висловлюваннях і вчинках. Деякі з них поєднують навчання з практичною роботою, забезпечуючи

матеріальні можливості життя. Ті студенти, які навчається на контрактній основі, вважають, що заплативши кошти, вони майже автоматично отримують право на отримання диплому. Ці обставини, які відбуваються в сучасних аудиторіях ускладнюють педагогічну діяльність викладача, вимагаючи від нього високого професіоналізму, особливих організаторських здібностей, педагогічної майстерності, діалогічної форми викладання.

Слід враховувати й те, що в аудиторіях студенти проводять самий красивий період свого життя, в ній відбувається процес самоутвердження і самопізнання себе й інших, процес духовних контактів, емоційних переживань, тобто все, що необхідно для доросління розвиваючої особистості. За визначенням Т. Сущенко аудиторію слід розглядати як живий організм, який розвивається з усіма присутніми їй суперечностями, боротьбою думок, як соціально-професійну спільноту, організаційно і професійно створену вищими навчальними закладами для здобуття вищої освіти й досвіду майбутньої професійної діяльності у надзвичайно важливій і складній сфері – сфері духовній: у сфері науки, культури, техніки і виробництва. Аудиторія – це спільнота, професійне об'єднання неповторних і вільних особистостей, у якій вирує і дух часу, і ринкової економіки, і матеріальної нерівності, і тональність потреб та запитань тощо. В аудиторії коректуються міжособистісні й міжгрупові стосунки, трансформується ставлення студентів до себе, пов'язане з обраною професією, «розгортається внутрішня активність» І. Бех), з'являються нові позиції, прямі і зворотні зв'язки, форми і методи самостійної й сумісної діяльності, відбувається соціальний розвиток, з'являється, за певних умов, прагнення до більш цікавого й престижного життя [35]. Отже, як немає однакових педагогів, так і немає однакових студентів і студентських аудиторій.

Загалом, за визначенням Т. Сущенко, з урахуванням цих та інших особливостей, співвідношення потреб і мотивів, життєвої та професійної спрямованості студентів у складі аудиторії можна виділити чотири типових групи.

До першої (31%) ми віднесли тих студентів, які чекають від викладача і

вузівського навчання одних рецептів на майбутнє і на всі випадки життя. Вони активні, але їхні прагнення спрямовані на переписування лекцій, різноманітних першоджерел.

Студент цієї групи не дуже вимогливий. Він надзвичайно старанний виконавець, врівноважений, слухняний, але він навчається тільки тому, що це необхідно. Студент цієї групи ніколи не намагається стати на яку-небудь іншу точку зору, його задовольняє все те, що в нього є, що його оточує. Тільки від цієї категорії студентів можна почути «Навіщо все це мені?».

До другої (44%) ми віднесли студентів, які мають досить активну первинну мотивацію. Але все залежить від того, «куди виведе». «Зачеплять за живе», будуть завжди попереду і не звернуть з дороги навіть у ситуаціях складних умов пізнання. Тоді вони самі для себе стають невпізнаними: відразу у них виникає безліч творчих намірів та планів.

Але якщо викладач цього миттєвого «пориву» не помітить, не підтримає, у цих студентів все залишиться тільки добрими намірами, вони губляться і самі в собі не знаходять внутрішніх «моторів» і резервів.

До третьої (11%) віднесено оригінальну групу студентів. Це, так звані, скептики. Нічого не сприймають на віру. Їм здається, що вони все давним-давно знають. Немає в них ні кумирів, ні ідеалів. Ніяких новаторів визнавати в науці не хочуть. Тримуються відокремлено, рідко бувають бадьорими та чутливими. Їх настрої легко помітити за скептичними репліками, типу: «Можна подумати, що щось у цьому світі можна змінити».

Для всіх викладачів цей тип студентів – найважчий. Тільки великі майстри педагогічної справи та оптимісти здатні розбудити іскру творчості в їхніх задумах.

До четвертої (14%) віднесено найцікавішу групу. Це – потенційні перетворювачі всього, що відбувається скрізь і навколо них. Вони надмірно діяльні. Їх легко виявити викладачу уже під час першої зустрічі, чи то буде лекція, чи практичне заняття. Вони завжди знаходяться наче у стані «польоту».

Коли в аудиторії знаходиться таких студентів багато, здається, що

викладач читає лекцію тільки для них, наскільки сильний у студентів цієї групи потяг до нових знань, до самовдосконалення. Це – «золотий фонд» викладача, з допомогою якого він і сам, не помічаючи цього, стає досконалішим.

Студенти цієї групи завжди задають тон дискусії, сперечаються по суті і глибоко замислюються над тим, як дійти до істини, чого б це їм не коштувало. Вони останніми виходять з аудиторії. Їх турбують ті проблеми, поза які проходять спокійно представники попередніх груп. Особливо цікавлять цих студентів різні точки зору. Але найціннішим є те, що вони самі творять нові думки й підходи, тільки-но надай їм для цього можливість: підтримай їх інтерес, їхній пошук, і вони будуть фантазуючи й далі розвивати думку до нових вершин. А в результаті – свіжість і новизна рішень, раптових оригінальних знахідок.

Великим професійним щастям викладача-майстра є піднесення попередніх трьох груп на рівень групи четвертої. Цього досягають ті з них, хто зуміє доторкнутись до душі кожного студента, використовуючи навіть його недоліки з метою подальшого особистісного інтелектуального самовдосконалення [47; 48] .

Слід проаналізувати особливості цілісного педагогічного процесу у закладах вищої освіти. Так, в Національній доктрині розвитку освіти зазначено, що «освіта має активно сприяти формуванню нової ціннісної системи суспільства – відкритої, варіативної, духовно та культурно наповненої, толерантної, здатної забезпечити становлення громадянина і патріота» [22]. У працях вітчизняних філософів, психологів, педагогів і культурологів (Є. Барбіної, І. Беха, Г. Балла, Я. Бельмаз, С. Боришевського, С. Вітвицької, С. Гончаренка, Ю.Зіньковського, І. Зязюна, О. Морозова, В. Олійника, В. Кременя, С. Крисюка, В. Кудіна, Н. Ничкало, Н. Протасової, О. Пехоти, Л. Пуховської, В. Семиченко, Л. Суценко, Т. Туркот, С. Шандрук, В. Червонецького, Д. Чернилевського та ін.), на теоретико-методологічному рівні визначили вагомі й перспективні можливості інтеграції педагогічних знань, професійно-орієнтованих позицій у змістових навчальних модулях

професійної підготовки викладачів вищої школи. Як зазначає Т. Сущенко, у професійній підготовці викладачів вищої школи вагомим має стати широкомасштабне впровадження в педагогічний процес вищої школи принципу гуманізації в усі ланки і сфери професійної підготовки спеціалістів, гуманістична зорієнтованість ціннісних орієнтацій викладачів на шляху до інтеграції у світовий освітній простір [46].

У зв'язку з цим, необхідно будувати сучасний педагогічний процес з професійної підготовки майбутніх спеціалістів культуровідповідно. Це означає, що його конструювання з метою інтеграції у світове чи європейську освітнє середовище має будуватись з урахуванням наукового обґрунтування необхідності глобального підвищення рівня сформованості професійно-культурного досвіду студента як важливої складової його професійної діяльності, реалій сучасного соціуму.

Дослідження О. Галуса показали, що найбільші труднощі студенти перших курсів відчують у навчанні. 89% опитаних студентів вказали на невміння слухати так довго навіть цікаві лекції, не встигають їх конспектувати, а в підручниках подібної інформації не знаходять. 66% першокурсників найбільшими труднощами назвали невміння працювати системно і безконтрольно [31, с. 96]. Всі опитані викладачі вказали, що першокурсників, перш за все, потрібно з перших днів навчати раціональній організації розумової праці. У ряді вузів з цією метою читають спецкурси, проводять перші одногодинні лекції, вводять щомісячну атестацію, що надає можливість контролювати самостійну роботу студентів, запроваджують систему психокорекційної роботи: інформування з провідних питань психології особистості та спілкування, консультування з питань самовиховання, пізнання себе та інших, проведення тренінгу з розвитку навичок спілкування та управління своїми емоційними станами, активні заняття з елементами аутотренінгу тощо.

Головною підвалиною всієї цієї та іншої роботи зі студентами на будь-якому етапі є пробудження якісно нового осмислення навчання в вузі,

спонукання студентів до визначення життєвих цілей у зв'язку з вибором певної спеціальності, закріплення на кожному занятті і у кожній аудиторії інтересу до нових професійних вартостей, відповідної індивідуальної реакції, до творення індивідуальної мети, враховуючи особистісно-орієнтовану парадигму освіти, інтелектуальний потенціал аудиторії, її культурно-освітній простір, розмаїття, відмінностей у способах мислення студентів, новітні педагогічні концепції, багатоваріантність педагогічних підходів.

Центрованість освітнього процесу на особистості студента зумовлює посилення культурологічних та культуротворчих складових діяльності викладача вищої школи. За цих умов викладач має бути «людиною культури», щоб змінювати в особистісно орієнтованому вузівському педагогічному процесі позицію студентів і викладачів у навчальному спілкуванні, утверджуючи не рольове, а особистісне спілкування (підтримку, довіру, співучасть, людську гідність); зумовлювати потребу діалогу як домінуючої форми навчального спілкування, спонукати до обміну думок, вражень, моделювання професійних ситуацій, авансування успіху, самоаналізу. А головне, такий процес передбачає, що викладач володіє різними варіантами побудови навчального процесу, знає не один універсальний, а кілька шляхів, які можуть бути придатними для досягнення мети, вміє організувати навчальний процес одночасно на різних рівнях складності, утверджувати всіма засобами цінності емоційного благополуччя і позитивного ставлення до майбутньої професії.

Існує безліч причин, із-за яких студенти не можуть максимально реалізувати свої потенційні творчі можливості. До них можна віднести:

- неусвідомлені мотиви вибору професії;
- психологічний тиск викладачів, превалювання монологічного способу викладання, відсутність діалогу, атракції, контакту й творчого спілкування;
- відсутність у закладі вищої освіти розгалуженої системи творчого самовиявлення;
- ізоляцію студентів від реальних проблем життя, де б вони могли

придбати досвід самоствердження;

- відсутність у студентів працьовитості, невміння працювати з літературою, словниками, довідниками, покажчиками, невміння працювати систематично;

- розрив між методами навчання в середній і вищій школах, відсутність у студентів навичок самостійної ритмічної роботи;

- відчуття малозначущості отриманих знань, їх необхідності;

- психологічна напруга в стосунках з викладачами або з однокурсниками, конфлікти, незахищеність у важкі хвилини, розчарованість майбутньою професією;

- відсутність захоплюючих перспектив, механізмів інтелектуальної взаємодії, в якій виражається дійсний статус, положення студента в аудиторії;

- непопулярність, низький соціальний статус;

- відчуження викладачів-предметників від реальних життєвих ситуацій студентів;

- фізичні перевантаження та ін. [4, с. 184-194].

Педагогічна діяльність викладачів ЗВО на сучасному етапі характеризується великою соціальною відповідальністю, адже їх зусилля спрямовуються на підготовку еліти нації, фахівців вищої кваліфікації, від рівня знань та умінь яких залежить якість соціально-економічної, політичної, культурної розбудови української держави, формування національної свідомості і духовності її громадян [6]. Об'єктом педагогічної діяльності науково-педагогічних працівників ЗВО є молодь, юнаки та дівчата з певними задатками, потребами, інтересами, особливостями пізнавальних та емоційно-вольових процесів. Це ставить перед викладачами вищої школи надзвичайно відповідальне завдання – допомогти їм стати висококваліфікованими фахівцями, здатними знайти місце на ринку праці, творчо реалізувати набуті у ЗВО знання та практичні уміння. Основними напрямками діяльності викладача ЗВО є: навчальна, методична, наукова/науково-технічна та організаційна діяльність. Так, навчальна діяльність спрямована на організацію та здійснення

процесу навчання відповідно до нормативних документів: проведення лекційних, практичних занять, консультацій, контрольних заходів, керівництво курсовими і дипломними роботами тощо. Методична діяльність пов'язана з підготовкою навчального процесу, його забезпеченням і вдосконаленням. Наукова, науково-технічна діяльність має за мету організацію наукових досліджень у певній, галузі знань, підвищення наукового рівня та розвитку творчого потенціалу викладача і студента. Організаційна діяльність полягає в організації виховного впливу на майбутніх фахівців у процесі викладання навчальних дисциплін і в позааудиторній роботі. Усі коротко охарактеризовані функції викладача мають виявлятися у єдності. Утім, як показує практика у різних викладачів одна функція може превалювати над іншою. За дослідженнями Л. Столяренко та С. Самигіна приблизно $2/5$ викладачів з їх загального числа орієнтовані на навчальну діяльність, $1/5$ – тяжіють до наукової діяльності, майже $1/3$ – вдало поєднують навчально-педагогічну і наукову діяльність.

Комплексним показником, який характеризує якість виконання науково-педагогічним працівником його функцій, є професіоналізм. Професіоналізм педагога вищої школи полягає в ефективній реалізації системи професійних знань і умінь:

- спеціальних (знання теорії науки, яку викладає, та практичні уміння застосовувати їх у практиці викладання);

- психолого-педагогічних (знання психологічних та дидактичних основ викладання обраної дисципліни, знання і урахування психологічних особливостей студентів і власних особистісних рис, закономірностей сприймання студентами змісту навчання);

- методичних (володіння методами, прийомами і засобами донесення наукової інформації до студентів);

- організаційних (володіння уміннями здійснювати оптимальну організацію власної діяльності та керувати діяльністю студентів).

Досліджуючи рівень професіоналізму, М. Кузьміна здійснила

диференціацію викладачів таким чином:

I рівень – репродуктивний (недостатній) полягає в умінні викладача передати студентам ту інформацію, якою володіє сам;

II рівень – адаптивний (низький) передбачає уміння пристосувати виклад матеріалу до особливостей аудиторії;

III рівень – локально-моделюючий (середній) передбачає володіння педагогом стратегіями передавання знань з окремих розділів і тем;

IV рівень – системно-моделюючий (високий) полягає в умінні формувати систему знань, умінь і навичок з навчальної дисципліни загалом;

V рівень – системно-моделюючий (вищий) передбачає здатність педагога перетворювати свій предмет на засіб формування особистості студентів.

Останніми роками в Україні спостерігається позитивна тенденція до вдосконалення професіоналізму науково-педагогічного складу ЗВО. За дослідженнями М. Фіцули навчально-виховний процес у ЗВО України здійснюють понад 90,5 тисяч викладачів, які мають наукові ступені доктора наук (темпи приросту – 38,9%), кандидата наук (темпи приросту – 10,2%), вчені звання професора (темпи приросту – 18,4%), доцента (темпи приросту – 6,8%). Важливо зазначити, що перехід викладача з більш низьких рівнів на більш високі досягається у процесі професійного самовдосконалення: через самоосвіту (самостійне оволодіння найновішими науковими досягненнями), залучення до системи підвищення кваліфікації, накопичення і осмислення передового педагогічного досвіду, аналізу власних здобутків і на цій основі реконструювання власної діяльності, та через самовиховання (вивчення особистісних психологічних властивостей і на цих засадах їх удосконалення, перебудова установок, цінностей, моральних орієнтацій, потреб [49]. Спираючись на думки студентів, з'ясовано, що для студентів важливі такі риси особистості викладача: справедливість – 82%; чесність – 75,5%; доброта – 62,5%; чуйність – 59%; вимогливість – 49,5%; розуміння – 43,5%; сучасність – 40%; почуття гумору – 38,5%; простота у спілкуванні – 21%; уміння захопити – 18,5%; тактовність – 12%; товариськість – 11,5%; об'єктивність – 11%;

дбайливість і довіра – 10,5%. Таким чином, можна стверджувати, що найважливішими рисами особистості педагога вищої школи є справедливість, тактовність, чесність, сучасність, гуманність тощо. Останні соціологічні дослідження серед студентів показують як змінився вектор ціннісних орієнтацій сучасного студентства. Професіоналізм, який займав завжди перше місце в цьому рейтингу, поступився місцем таким особистісним якостям викладача, як порядність, доброта, совісність, емпатія. Ось чому найбільш прийнятною на сучасному етапі є технологія педагогіки співробітництва, головною цілісно-сисловою суттю якої є рівність викладача і студента, рівність не в сенсі однаковості або рівноцінності знань і досвіду, а рівність у праві кожного пізнавати світ без обмежень [42]. Одночасно, необхідно вказати на риси педагога, які призводять до негативного результату в навчанні та вихованні студентів: упередженість, невірноваженість, зарозумілість, неухважність, забудькуватість, незібраність тощо.

1.3. Обґрунтування моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності

Реалізація мети та завдання нашого дослідження передбачає необхідність розроблення моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності. Поняття «модель» розглядається як «аналог певного фрагмента природної й соціальної реальності, яка служить для зберігання та розширення знань про оригінал, конструювання оригіналу, перетворення або управління ним» [3, с. 504]. Аналіз наукових досліджень з питань створення моделей (Є. Павлютенко, В. Штофф, О. Дахін та ін.), доводить, що це: система, яка відображається в мисленнєвій діяльності особистості або реалізується матеріально та здатна заміщувати об'єкт таким чином, щоб при його вивченні можливо було отримати нову інформацію про цей об'єкт; штучно складений об'єкт у ряді схеми, фізичних конструкцій, мовних форм і формул, який

повинен бути подібним тому об'єкту, що досліджується (чи явищу), відобразити й відтворити у найбільш простому виді структуру, властивості, взаємозв'язки й відношення між елементами цього об'єкта; штучна система, яка відображає з певною точністю властивості об'єкта, який досліджується [27, с. 9].

Модель (від франц. – *modele*, від лат. *modulus*) – зображення, схема, графік будь-якого об'єкта, процесу або явища, що використовується як його спрощена заміна [3, с. 328]. Узагальнена модель майбутнього викладача вищої школи має охоплювати: уявлення про цілі діяльності фахівця; функції, до яких він має бути підготовленим; результати підготовки компетентного педагога та його індивідуальні якості, які слід сформувати як професійно значущі; уміння та навички приймати рішення, пов'язані з прогнозованою діяльністю; інформаційні навички, що забезпечують успіх подальшої професійної діяльності; сформованість уявлень про значущість професійної діяльності. Учені зазначають, що будь-яка конкретна модель відрізняється цілями, функціями, компетенціями, якостями, знаннями, інформаційним забезпеченням, правилами та критеріями досягнення мети [27, с. 9].

Як стверджує О. Фунтікова, моделювання це побудова та детальний опис системи компонентів реально існуючих предметів і явищ на основі абстрагування їх певних ознак або властивостей; - створення теоретичного (або матеріального) педагогічного об'єкта як зразка для впровадження в педагогічну практику чи дослідження [28]. Як зазначає Л. Хоружа, «модель має пізнавальний потенціал лише тоді, коли вона відповідає об'єкту, який досліджується, здатна замінювати його в процесі вивчення і є акумулятором отримання про нього нової інформації. Моделювання виконує такі функції: ілюстративну, пояснювальну, критеріальну, евристичну, прогностичну, перетворювальну» [50]. В. Кушнір, під моделюванням розуміє опосередковане практичне чи теоретичне дослідження педагогічного об'єкта, при якому безпосередньо вивчається не сам об'єкт, а певна допоміжна штучна система, яка: «а) перебуває в деякій об'єктивній відповідності до об'єкта пізнання,

б) здатна заміщати його у певних відношеннях, в) у підсумку при дослідженні об'єкта дає інформацію про сам об'єкт моделювання» [17].

О. Савченко, стверджує, що «моделювання – 1) метод дослідження об'єктів на їх моделях-аналогах; 2) побудова і вивчення моделей реально існуючих предметів і явищ і тих, що спеціально сконструйовані; 3) у навчанні моделі розуміють як зміст, що треба засвоїти, як засіб засвоєння» [38]. С. Мартиненко узагальнює різні думки та визначає сучасні моделі як: спосіб організації життєдіяльності навчального закладу; взірць, приклад (точніше образ) досвіду, в якому переосмислюється педагогічна діяльність і досвід у навчанні або учінні; тип альтернативної шкільної освіти й архітектура її конструкцій та нових форм; систематизована форма інноваційного експерименту; концептуальне обґрунтування проєктного режиму розвитку школи; організаційна система, що транслює та розвиває культурні [19, с. 158].

Створюючи модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності, ми брали за основу вимоги до моделювання в освіті, визначені науковими дослідженнями: назва моделі, її цільова спрямованість відображають пріоритетні ідеї, що розглядаються; модель містить концептуальні основи побудови об'єкта і структурована за такими компонентами, як: підходи, принципи, фактори впливу, комплексна взаємодія всіх засобів, форм, методів і шляхів реалізації, методів, технологій тощо. Модель, яка є ідеальним уявленням про майбутнього фахівця, – це професіограма. У її зміст входять одиниці виміру, за якими проводиться професійний відбір, вона дає повне уявлення про те, якими початковими й кінцевими якостями володіє «продукт» педагогічного закладу. Професіограма – це науково-організаційний документ, який «уможливорює конкретизувати завдання педагогічних навчальних закладів, організувати на науковій основі інспектування якості підготовки викладачів вищої школи, більш конкретно визначати перелік дисциплін, які мають вивчатися, забезпечити раціональну побудову навчальних планів та програм, створення повноцінних підручників і навчальних посібників, що відповідають їм»; вона є моделлю випускника.

Д. Мазоха зазначає, що «модель фахівця» тісно пов'язана з «кваліфікаційними характеристиками фахівця з вищою освітою», з моделлю діяльності (професіограмою) та кваліфікаційними вимогами, що, у свою чергу, знайшли відображення в державних галузевих стандартах освіти [18].

Створюючи модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності структурно відобразимо її мету, зміст, процес, організаційно-педагогічні умови, впровадження та результат наукового пошуку. Модель представлено на рис. 1.1.

Отже, модель є свого роду реєстром, який включає сукупність особистісно-професійних рис, певний обсяг суспільно-політичних, психолого-педагогічних і спеціальних знань, а також програму педагогічних умінь і навичок, необхідних для виконання майбутнім викладачем вищої школи його професійних обов'язків, та діагностичних і прогностичних процедур експериментальної роботи [6].

Метою моделі є проектування системи підготовки майбутніх викладачів до творчої педагогічної діяльності. Методологічним підґрунтям запропонованої моделі є парадигма особистісно орієнтованої освіти, яка забезпечує розвиток і саморозвиток особистості студента, виходячи з його індивідуальних особливостей як суб'єкта пізнання й предметної діяльності [27]. Змістовним наповненням є такі підходи: аксіологічний, синергетичний, системний, діяльнісний, особистісний і компетентнісний.

Аксіологічний підхід притаманний гуманістичній педагогіці, а це стратегія, яка показує шляхи розвитку, використання педагогічних ресурсів для розвитку творчої особистості та створює перспективи вдосконалення системи освіти.

Важливою методологічною підставою моделювання підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності є системний підхід. Властивості системи не зводяться до суми властивостей і якостей елементів, що входять до її складу. Кожна частина системи має якості, які втрачаються, якщо відділити її від системи.

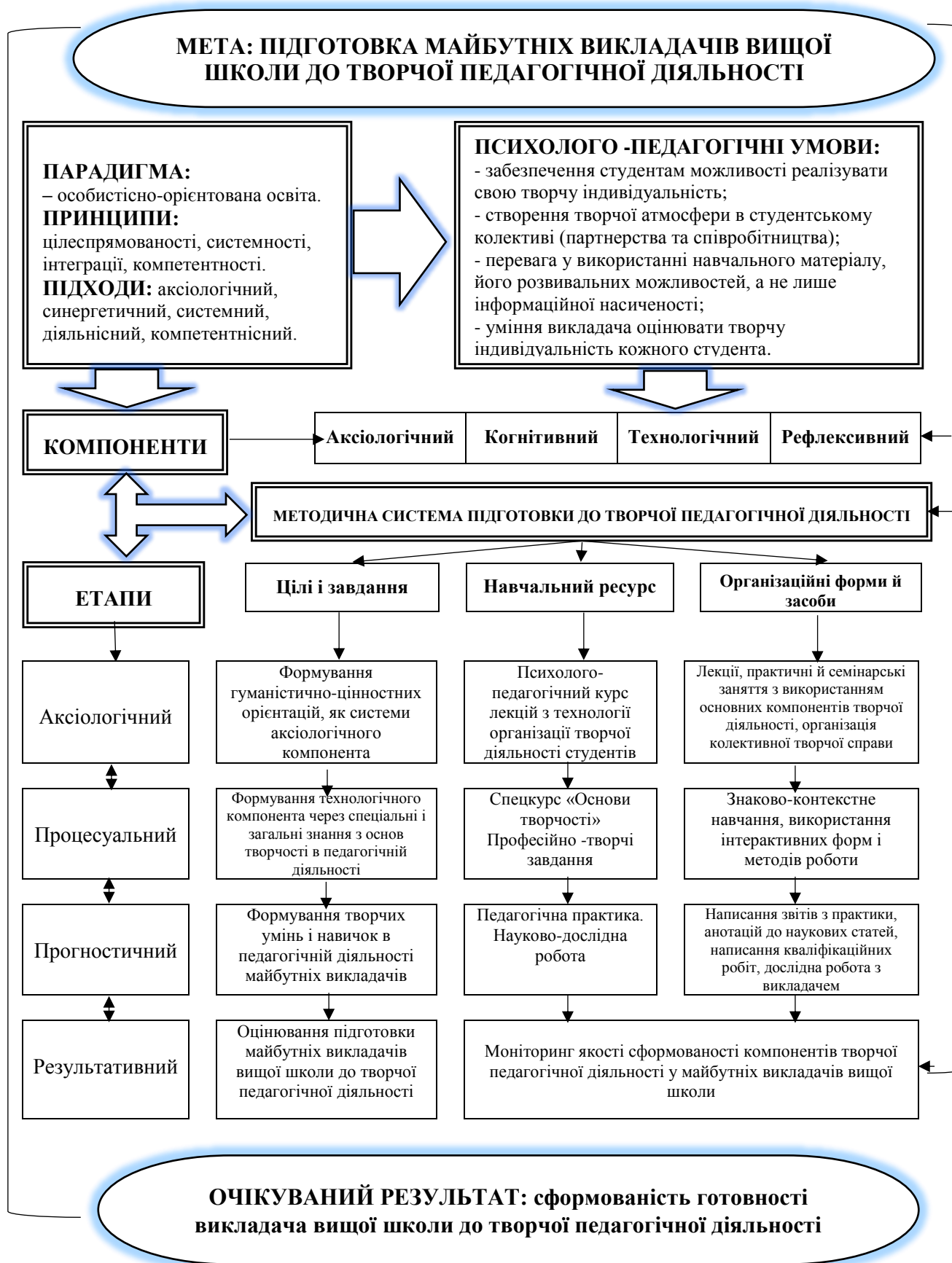

Рисунок 1.1. Модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності

Діяльнісний підхід ґрунтується на визнанні діяльності основою, засобом і вирішальною умовою розвитку особистості. Він вимагає спеціальних зусиль, спрямованих на відбір і організацію діяльності дитини, на активізацію і переведення її в позицію суб'єкта пізнання. Такий підхід передбачає вироблення в майбутнього педагога умінь обирати ціль, планувати свою професійну творчу педагогічну діяльність, організовувати, виконувати, регулювати, контролювати, аналізувати й оцінювати її результати.

Реалізація особистісного підходу передбачає постійне вивчення та знання індивідуальних особливостей майбутніх викладачів вищої школи їх поглядів, інтересів та звичок; діагностування та моніторинг рівня сформованості цих особистісних якостей. У процесі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності необхідно визначити й створити належні умови для природного саморозвитку, самореалізації, самоствердження майбутніх фахівців.

Компетентнісний підхід є одним із пріоритетних домінант оновлення й модернізації змісту освіти. За визначенням І. Зязюна «головною метою вищої освіти має бути становлення цілісної і цілеспрямованої особистості, готової до вільного гуманістичного орієнтованого вибору й індивідуального інтелектуального зусилля, що володіє багатофункціональними компетентностями» [23]. Компетенція творчості – це здатність педагога продуктивно організувати вирішення педагогічних проблем неординарними способами, діяти у тій чи іншій сфері відповідно до його інтелектуальної, комунікативної, психологічної компетентностей. Для визначення педагогічних умов як сукупності заходів, які забезпечують досягнення певного рівня здатності до здійснення будь-якої діяльності, використовується функціональний підхід. Це стало вихідними положеннями для визначення нами наступних педагогічних умов дослідження:

- формування ціннісних установок майбутніх викладачів вищої школи на опанування творчої педагогічної діяльності;
- поетапне формування компонентів творчої діяльності;

- впровадження контекстного підходу як чинника ефективної навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців;
- організація моніторингу якості процесу підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Окресливши мету дослідження, визначивши основні педагогічні умови, виділено етапи навчання, які знаходяться у взаємозв'язку з компонентами творчої педагогічної діяльності майбутніх здобувачів вищої освіти:

- аксіологічний етап який включає як мотиви, так і цінності, пов'язані з майбутньою творчою педагогічною діяльністю педагога, формуванням аксіологічного компонента творчої діяльності майбутніх фахівців;
- процесуальний етап передбачає формування когнітивного компонента творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи та забезпечення формування системи теоретичних знань із педагогічної творчої діяльності;
- прогностичний етап – формування технологічного та рефлексивного компонентів творчої діяльності: моделювання мети заняття, циклу навчання, усіх видів прогнозування навчально-виховного процесу; конструювання робочих програм; прогнозування власного професійного самовдосконалення;
- результативний етап дозволяє оцінити якість сформованості творчої компетентності майбутніх викладачів вищої школи засобами моніторингових досліджень, дає можливість спостерігати позитивний вплив на формування творчої педагогічної діяльності майбутніх педагогів; повно збирати та систематизувати інформацію, відстежувати динаміку й тенденції, діалектику змін, що відбувались у майбутніх педагогів у процесі формування кожного компонента їхньої творчої діяльності.

Підготовка майбутніх викладачів вищої школи здійснюватиметься через систему взаємопов'язаних між собою етапів (аксіологічного, процесуального, прогностичного та результативного), та у межах чотирьох компонентів (аксіологічний, когнітивний, технологічний та рефлексивний).

Методична система підготовки майбутніх викладачів вищої школи до

творчої педагогічної діяльності має такі складові елементи: цілі та завдання, навчальний ресурс, організаційні заходи – тісно пов’язані між собою і спрямовані на досягнення спільного результату – сформованості творчої компетентності у студентів.

З метою забезпечення підготовки майбутніх педагогів до творчої педагогічної діяльності навчальний ресурс об’єднано в чотири групи:

- до першої групи належать знання про загальнопедагогічні категорії, явища, процеси, закономірності, принципи, методи, форми, засоби навчання;
- другу групу створюють дидактико-методичні знання та вміння про методику організації засвоєння уявлень, правил, пояснень нового матеріалу, закріплення вивченого, оцінки результатів діяльності вихованців відповідно до критеріїв їхніх навчальних досягнень;
- третю групу складають знання про сутність творчої педагогічної діяльності педагога, оволодіння якими становить технологічну складову підготовки майбутніх викладачів вищої школи;
- до четвертої групи належать технологічно-прогностичні вміння майбутніх фахівців, які характеризують здатність прогнозувати, проектувати та здійснювати навчально-виховний процес у закладах освіти на основі використання інтерактивних технологій та рефлексії.

Реалізація змісту творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи залежить від впровадження інноваційних форм і методів навчання, де в основу спільної діяльності суб’єктів навчального процесу взято принципи активної творчої взаємодії, єдність навчальної, дослідницької та педагогічної діяльності. Ці вимоги задовольняє «принцип контекстуальності, що припускає єдність знань, навичок та їх застосування з урахуванням соціальних, міжособистісних і предметних особливостей контексту» [3, с. 12].

А. Вербицький створив концепцію «контекстуального навчання» основні принципи якого: «психолого-педагогічне забезпечення особистісно-сміслового включення студента в навчальну діяльність; послідовне динамічне моделювання в навчальній діяльності цілісного змісту, форм і умов соціально-

практичної діяльності людини в культурі, суспільстві та на виробництві; проблема змісту й процесу навчання і виховання; провідна роль спільної діяльності, міжособистісної взаємодії і діалогічного спілкування суб'єктів навчального процесу; доцільність форм організації навчальної діяльності студентів, що означає відмову від домінування лекційно-практичної системи й вибір конкретних організаційних форм залежно від цілей, змісту та умов навчання і виховання; органічне поєднання традицій і новаторства при провідній ролі останнього в організації навчально-виховного процесу, виборі змісту навчання і виховання й науково-обґрунтоване поєднання нових і традиційних педагогічних технологій; відвертість – використання для досягнення конкретних цілей навчання і виховання будь-яких педагогічних технологій, запропонованих у межах різних теорій і підходів; єдність навчання і виховання студента; врахування культурних, сімейних, національних, релігійних, географічних контекстів кожного студента».

Форми організації діяльності студентів – колективна (сумісна), групова, парна, індивідуальна (при провідній ролі колективної). Студентська група виступає як єдина команда, кожен студент розвивається за допомогою інших, як творча індивідуальність. Педагогічні методи, форми навчання обираються залежно від цілей, змісту, умов навчання і виховання, від предметної та міжпредметної галузі знань та включають: проектні форми організації навчання, дослідницьке, проблемне навчання, дискусії, аналіз конкретних ситуацій, розв'язання ситуаційних завдань, драматизації, соціально-психологічні тренінги різних видів, мозковий штурм, ситуаційно-імітаційне моделювання, ігрове проектування, рольові, імітаційні, ділові ігри. Позиція викладача за нашою моделлю гуманістична: він не стільки вчить, скільки створює навчальну ситуацію; стимулює майбутніх педагогів до творчої педагогічної діяльності; створює розвивальне освітнє середовище. Кожному етапу підготовки до творчої педагогічної діяльності відповідає певна базова форма організації діяльності контекстного навчання студентів: навчальна діяльність академічного типу, професійна або навчально-професійна діяльність.

Таким чином, побудована модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності буде реалізована через систему взаємозв'язаних етапів (аксіологічного, процесуального, прогностичного та результативного) у межах чотирьох компонентів: аксіологічного, когнітивного, технологічного та рефлексивного. Ядром моделі науково обґрунтовано комплекс педагогічних умов: формування ціннісних установок майбутніх здобувачів вищої освіти на опанування творчою педагогічною діяльністю; упровадження поетапного формування компонентів творчої діяльності; реалізація контекстного підходу як чинника ефективної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти; організація моніторингу якості процесу підготовки здобувачів вищої освіти до професійної є найважливіша передумова ефективності педагогічного процесу ЗВО і стійкої тенденції утвердження нових, емоційно-інтелектуальних взаємин між викладачами і студентами, яка будуються на прихильності до співтворчості, доланні стереотипів у ставленні до людей, створені атмосфери пріоритетності їхнього розвитку як найбільшої цінності суспільства.

РОЗДІЛ 2

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА МОДЕЛІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ДО ТВОРЧОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

2.1. Методика організації експериментального дослідження

Враховуючи результати теоретичного дослідження ми змогли визначити сутність та особливості творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи, окреслити педагогічні умови, шляхи їх впровадження в освітній процес на засадах особистісно зорієнтованої парадигми освіти. Нами розроблено методику організації експериментального дослідження, метою якої є перевірка науково-методичного забезпечення підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

Експериментальною базою дослідження виступив Запорізький національний університет.

Під час дослідження необхідно було з'ясувати сучасний стан готовності майбутніх викладачів вищої школи до здійснення творчої педагогічної діяльності; обґрунтувати модель й науково-методичний супровід підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої діяльності; провести експериментальну перевірку результативності моделі й науково-методичного супроводу, що впроваджувалися в освітній процес. Педагогічний експеримент проходив такі етапи: констатувальний та контрольний. Констатувальний етап педагогічного експерименту передбачав визначення рівнів, критеріїв і показників сформованості готовності майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності; теоретичне обґрунтування моделі і науково-методичного супроводу підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої діяльності через застосування бесід, опитування, анкетування, тестування, систематизацію й узагальнення результатів аналізу сучасного стану

підготовки майбутніх викладачів вищої школи до здійснення творчої педагогічної діяльності. Перевірка ефективності процесу підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності була проведена через узагальнення й корегування науково-методичного супроводу, щодо вдосконалення процесу підготовки студентів на всіх етапах педагогічного експерименту. Контрольний етап організації дослідження передбачав аналіз, систематизацію та узагальнення результатів експериментальної перевірки ефективності розробленої моделі та науково-методичного супроводу підготовки майбутніх викладачів вищої школи до здійснення творчої педагогічної діяльності через підсумкову обробку даних та формулювання загальних висновків.

У структурі готовності майбутніх викладачів вищої школи до здійснення творчої педагогічної діяльності виокремлюються такі компоненти: аксіологічний, який характеризує мотиваційно-ціннісне ставлення студентів до майбутньої педагогічної діяльності, стійкий інтерес до творчості, індивідуальна система гуманістичних цінностей і етичних норм; когнітивний, який відображає теоретичний аспект здійснення творчої педагогічної діяльності, наявність знань (системність, глибина) про сутність, зміст, ознаки, складові механізми, етапи творчої діяльності в освітньому процесі, здатність осмислювати професійні ситуації з різних точок зору через глибокий аналіз, встановлюючи причинно-наслідкові зв'язки; технологічний, що забезпечує уміння визначати мету й завдання для вирішення творчих педагогічних завдань, складати алгоритм щодо їх досягнення; володіння різними методами, прийомами для здійснення творчої діяльності в освітньому процесі, уміння аналізувати, прогнозувати, регулювати, коригувати власну діяльність, оцінюючи її результати та вплив на процеси навчання й виховання; уміння застосовувати основні методи дослідження (спостереження, опитування, експеримент, перевірку гіпотез); рефлексивний, який характеризує уміння майбутнього викладача вищої школи оцінювати та корегувати власну творчу педагогічну діяльність, бути здатним до педагогічної рефлексії, у студента

адекватна самооцінка, володіє моделюванням системи педагогічного самоаналізу, що стосується особистісних і діяльнісних характеристик майбутнього фахівця [6].

За науковими твердженнями С. Сисоєвої, для визначення рівнів творчої педагогічної діяльності викладачів вищої школи необхідно переглянути різні напрями його роботи. Автор пропонує чотири рівні творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи:

1) Репродуктивний рівень, коли педагогічна діяльність викладача вищої школи передбачає використання відомих методик, рекомендацій, досвіду роботи; навчально-методичні матеріали добираються відповідно до рівня творчого потенціалу студента.

2) Раціоналізаторський рівень передбачає удосконалення і модернізацію дійсних методик; аналіз досвіду сучасних освітніх технологій; рівня творчого потенціалу студентів.

3) Конструкторському рівню, на думку С. Сисоєвої, відповідає робота майбутніх викладачів вищої школи, котра характеризується особливим вирішенням педагогічних проблем на основі набутого досвіду, самоаналізу власної діяльності.

4) Інноваційний рівень передбачає, що викладач вищої школи всі педагогічні проблеми вирішує на принципово нових засадах, творчо, якісно, оригінально [39; 40].

Визначені показники підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності, слугують вихідними положеннями для визначення рівнів їх готовності: низький, задовільний, середній, достатній. Здобувачі із достатнім рівнем сформованості компонентів творчої педагогічної діяльності характеризуються глибоким усвідомленням особистісного сенсу майбутньої педагогічної діяльності; стійким інтересом до творчої педагогічної діяльності; індивідуальною системою гуманістичних цінностей; активністю, творчістю щодо засвоєння знань з педагогічного прогнозування та оволодіння алгоритмом їх застосування; постійно спрямовують свою діяльність на

рефлексію, орієнтуючись на системне самовдосконалення професійних умінь та навичок.

Середній рівень сформованості компонентів творчої педагогічної діяльності характерний для майбутніх педагогів, у яких простежується інтерес до оволодіння творчою педагогічною діяльністю та позитивна мотивація; розумінням ролі та важливості вирішення творчих завдань у професійній діяльності; наявністю базового рівня знань, достатнього для вирішення прогностичних завдань, однак, використовують їх лише при розв'язанні типових ситуацій; характеризуються адекватною професійною самооцінкою, здійснюючи самоаналіз, але з допомогою викладачів.

Задовільний рівень сформованості компонентів творчої педагогічної діяльності продемонстрували ті майбутні педагоги, у яких пріоритетною є зовнішня мотивація, нечіткі уявлення про цінності; недостатнім є рівень засвоєння знань (системність, глибина) про сутність, зміст, ознаки, складові, механізми, етапи творчої діяльності в освітньому процесі; приділяють недостатньо уваги саморозвитку й самовдосконаленню власних професійних умінь, потребують додаткової мотивації до самоосвіти.

Низький рівень сформованості компонентів творчої педагогічної діяльності характеризується відсутністю інтересу у здобувачів вищої педагогічної освіти до професійної діяльності; неусвідомленістю значущості творчого підходу до вирішення завдань в освітньому процесі; стихійністю мотивів творчої роботи в процесі педагогічної діяльності; така група студентів має певні утруднення в оволодінні теоретичними знаннями і практичними вміннями; самоаналіз відсутній; домінує звичка робити все заради оцінки. Взагалі, рівень сформованості компонентів творчості особистості залежить від різних факторів: рівня інтелектуального розвитку людини, досвіду творчої активності отриманого під час професійної діяльності, від наявності загальної активної життєвої позиції здобувачів вищої педагогічної освіти.

Організація експериментального дослідження передбачала методику визначення критеріїв готовності майбутніх викладачів вищої школи до творчої

педагогічної діяльності із урахуванням концепцій і теорій науковців О. Беляєва, В. Загвязинського та ін. Вони стверджують, що поняття «критерій» є узагальненим, та виступає «мірилом» оцінювання будь-чого.

Поняття «критерій» розглядається як: сукупність основних показників, що розкривають норму, вищий рівень розвитку відповідної якості; якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, що дають можливість судити про його стан і рівень розвитку; виражають найзагальнішу сутнісну ознаку, на основі якої здійснюється оцінювання, порівняння реальних педагогічних явищ, при цьому ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію виражаються в конкретних показниках, які характеризуються, у свою чергу, низкою ознак [29, с.79].

Аналіз наукових праць І. Білої [2], В. Моляко [20], С. Сисоевої [39] та інші дозволяють виділити наступні критерії творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи, які є індивідуальними і стосуються:

- спрямованості майбутніх педагогів на інноваційну діяльність;
- нових підходів до навчання, виховання і розвитку, саморозвитку самих студентів;
- знаходження майбутніми фахівцями у різних проблемних ситуаціях нових підходів до їх вирішення;
- використання на практиці таких принципів педагогіки як співробітництва і партнерства;
- уміння проводити систематичний самоаналіз власної педагогічної діяльності, науково-дослідної роботи, діяльності з узагальненням досвіду роботи колег.

З метою визначення рівнів сформованості творчих здібностей та умінь майбутніх викладачів вищої школи, використаний тест «Який ваш творчий потенціал», та анкета «Самооцінка творчого потенціалу». За результатами тестування з'ясувалося, що в контрольній та експериментальній групах студенти мають достатній творчий потенціал, володіють якостями, котрі дозволяють творчо працювати, однак, наявні проблеми, гальмують процес

творчості. Серед таких недоліків майбутні фахівці називають недосконалу організацію навчального процесу, недисциплінованість студентів, формальне відношення до своїх обов'язків деяких викладачів, обмаль навчального часу для творчих робіт, недостатність (або відсутність) досвіду роботи.

В наукових дослідженнях Н. Шварп вивчає питання готовності до творчої діяльності майбутніх викладачів вищої школи, та підкреслює важливість при цьому використання анкетування [52]. Це дало змогу розподілити респондентів за чотирма рівнями сформованості творчих здібностей. За результатами проведеного анкетування 18,1% респондентів мають конструкторський творчий рівень; 53,3% – раціоналізаторський творчий рівень; 28,6% – репродуктивний, котрий характеризує студентів з низькою самостійністю у своїх діях, прийнятті рішень, їм бракує досвіду та притаманна низька самооцінка своїх можливостей. Виявлені і респонденти з репродуктивним мисленням, схильністю до стереотипних дій. З новаторським рівнем творчості магістрантів не виявлено. За результатами проведеного теоретичного аналізу автор вважає, що однією з умов підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності є її реалізація через систему творчих завдань, яка буде сприяти наближенню майбутніх викладачів до використання у навчально-виховному процесі різних творчих методів і форм. Такі завдання, вирішення яких ґрунтується на використанні ідей, теорій винахідницьких задач, будуть реалізуватися через знижений до мінімуму контроль викладача; педагогіку співробітництва; введення більше колективної роботи під час лекцій, практичних занять; організацію вільної творчої дискусії на лекціях; впровадження ігрових методик, активізація мотивації (прагнення особистості до педагогічної творчості, до самовираження, самореалізації).

Формують у майбутнього викладача вищої школи творчий підхід до здійснення викладацької діяльності, на нашу думку, такі завдання: аналіз у фахових виданнях яскравих педагогічних проблем, та знаходження цікавих пропозицій їх творчого розв'язання; пошук прикладів творчої педагогічної діяльності видатних педагогів з узагальненням та виділенням головних творчих

здумів та ідей; включення майбутнього спеціаліста у тренінг розвитку творчого потенціалу викладача; складання плану особистісного творчого саморозвитку. Магістрантам була надана можливість розробити фрагменти заняття, відбирати питання, відповідаючи на які майбутні викладачі могли пояснити свій задум, обґрунтувати обрану тему заняття та планувати методи і прийоми навчання. Студенти мали можливість оцінити ступінь підготовки, реалізації проведеного фрагменту заняття. Учасники експерименту готували різний роздавальний матеріал, наочність, підбирали цікаві повідомлення, факти, пісні, складали вірші, готували завдання творчого характеру тощо. На нашу думку, формуючи педагогічну творчість та особистість майбутнього викладача в умовах закладу вищої освіти, головну увагу доречно звернути на визначення оптимальних умов формування готовності до творчої діяльності; вироблення навичок рефлексії, проектування навчальних досягнень; врахування особливостей розвитку творчої діяльності. Проведене дослідження дозволяє свідчити, що для формування педагогічної творчості необхідні: цілеспрямоване вивчення особистості та виявлення її потенційних можливостей, здібностей, необхідних для творчої діяльності; вивчення особливостей впливу організованого навчання на розвиток творчих якостей; вивчення динаміки розвитку творчого мислення як основної психологічної ланки творчої діяльності.

Узагальнений досвід, спостереження та експериментальні дані свідчать, що процес формування педагогічної творчості у майбутніх викладачів вищої школи не призведе до ефективних наслідків, якщо не буде передбачена його органічна єдність із розвитком становлення їх творчої особистості, формуванням уміння сприйняти педагогічну діяльність як творчий процес.

Щоб сформувати педагогічну творчість майбутнього викладача, розвинути справжню творчу особистість, потенційні творчі можливості, магістранту необхідно оволодіти методами і засобами, які розвивають творчі риси особистості. Науковий пошук дозволяє стверджувати, що заняття з упровадженням методики формування умінь практичного розв'язання творчих

проблем та завдань магістрантів (освітньо-професійна програма «Педагогіка вищої школи»), за умови доцільної їх організації, сприяють активному розвитку творчого потенціалу майбутніх викладачів та є необхідними при формуванні творчої особистості.

2.2. Реалізація моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності

Зміст аксіологічного компонента творчої педагогічної діяльності майбутніх викладачів вищої школи студентів освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи» базується на домінанті гуманістичних цінностей. Формування показників аксіологічного компонента в нашому дослідженні є базисом успішного засвоєння майбутніми педагогами творчих умінь, що забезпечують їхню підготовку до опанування професійною творчою діяльністю. Ю. Соловйова у структурі аксіологічного компонента майбутнього педагога виділяє такі групи цінностей: загальнолюдські цінності; цінності, що характеризують особистісні якості педагога; цінності діяльності та спілкування; пізнавальні цінності [42]. Ю. Пелех вважає, що цінності – це цілі, сукупність конкретних якостей особистості, що необхідні для творчого засвоєння технології педагогічної діяльності [31, с. 231]. На думку Г. Нагорної, цінності узагальнюють уміння, які формують професійне мислення майбутнього фахівця [21, с. 124]. Концепція І. Ісаєва є однією з найбільш відомих наукових позицій з цього питання, який у системі педагогічних цінностей виділив такі рівні.

До першого рівня відносяться суспільно-педагогічні цінності, які об'єднують ідеї, принципи, норми, правила, що регламентують педагогічну діяльність, спілкування в межах суспільства, та в суспільній свідомості сконцентровані у вигляді моралі, філософії освіти, педагогічної етики.

Другий рівень цінностей формує професійно-групові цінності, що являють собою сукупність ідей, правил, норм, які регулюють професійно-

педагогічну діяльність колективів навчальних закладів освіти різних типів. Такі цінності є такою пізнавально-діючою системою, що відрізняється стабільністю й циклічністю.

На думку автора, на третьому рівні поєднується цільова й мотиваційна спрямованість орієнтацій, а це індивідуально-особистісні цінності, які є складним соціально-психологічним утворенням.

Н. Давкуш розглядає цінності діяльності як орієнтири, на основі яких майбутній фахівець обирає, засвоює та виконує власну педагогічну діяльність. Такі цінності можна класифікувати за ступенем домінування, ступенем усвідомленості та ступенем мінливості. Дослідниця зауважує, що підґрунтям для реалізації аксіологічного підходу в професійній підготовці здобувачів вищої освіти, мають бути такі основні групи цінностей: освітні (які включають сукупність гуманістичних пріоритетів суспільства, та мають стати персональними цінностями кожної молодої людини); педагогічні (до складу яких входить система навчальних засобів соціальних норм, педагогічного інструментарію, які забезпечують ефективну передачу визначених освітніх цінностей на рівень окремої особистості [6].

На думку К. Крутій, ціннісні орієнтації знаходяться в основі мотивів діяльності, вони пов'язані з бажаннями, інтересами, емоціями та почуттями. Роль ціннісних орієнтацій полягає в тому, що вони повідомляють спрямованість професійної діяльності, надають їй цінності, містять зміст, дозволяють посісти певні позиції, регулюють поведінку, формують способи само актуалізації [16].

Формування ціннісних орієнтацій у процесі професійної підготовки майбутніх педагогів, на думку Н. Шеминог, повинно здійснюватися за трьома основними напрямками: формування загального ціннісного ставлення студентів до професії; розвиток ціннісних орієнтирів образу майбутньої діяльності; формування професійного образу Я-педагога у студента [53].

Отже, у майбутнього фахівця повинна сформуватися система професійно-ціннісних орієнтацій, які будуть прогнозувати ставлення

особистості до особливостей професії, відображатимуть змістову сторону, основу професійної діяльності [51].

Відомо, що в основі будь-якої діяльності лежить мотивація, тому розвиток мотиваційної сфери особистості є визначальним вектором. І. Зязюн розглядав «мотив педагогічної діяльності як внутрішній рушій», що спонукає педагога до професійної діяльності. На його думку, мотивами можуть бути ідеали, професійні інтереси, переконання, соціальні установки та професійні цінності педагога [10]. Спрямованість особистості педагога виявляється у всій його життєдіяльності та в окремих педагогічних ситуаціях, визначає його сприйняття й логіку поведінки, весь образ людини. Стійка педагогічна спрямованість – це прагнення стати, бути й залишатися педагогом, яка допомагає долати труднощі у своїй роботі. Розвитку педагогічної спрямованості сприяє рух мотивації педагога з предметної сторони його праці на психологічну сферу, інтерес до особистості дитини. Мотиви, які зв'язані з осмисленням професії як суспільного блага й соціальної цінності, впливають на стабільність вибору й наступне професійне самовизначення. Професійні мотиви педагога можливо об'єднати у три блоки: мотиви вибору педагогічної професії; мотиви, які мають прояв у процесі праці педагога; мотиви вдосконалення педагогічної діяльності. Експериментально встановлено, що одні й ті ж фактори по-різному впливають на пробудження мотивації та інтересу до творчої діяльності залежно від ситуації, у якій ця діяльність пропонується, оскільки конкретний інтерес або бажання нею займатись залежить від ступеня суб'єктивної значущості, певної пізнавальної привабливості. На наш погляд, використання різноманітних методів і форм в освітньому процесі допомагає студентам прогнозувати ціннісно-смісловий зв'язок «Я-професія». Професійний досвід повинен слугувати підґрунтям для професійно-ціннісного визначення студента. У цьому випадку необхідно створювати ситуації включення студента у різні види педагогічної діяльності, що забезпечить формування у нього ціннісного ставлення до майбутньої діяльності. Щоб навчити студентів передбачати вчинки дитини, їм пропонувалися різноманітні

завдання: аналіз психолого-педагогічних ситуацій, виконання тренувальних вправ, проведення «занять ввічливості», аналіз рівня вихованості дітей. Тому в процесі експериментального навчання використовувалися творчі завдання, які залучали студентів до ситуації вибору рішення, посилювали особистісну значущість у пошуках істини, що призвело до змін у мотиваційній сфері. Розвитку активності студентів сприяли завдання творчого характеру, які було спрямовано на самореалізацію, для того щоб підготувати студентів до захисту педагогічних проектів. Так, за допомогою наукових рекомендацій Т. Сущенко, магістранти ознайомилися з основними показниками творчої діяльності педагога, якому властива педагогічна майстерність. Виділимо найбільш повторювані прикмети й характеристики педагога – майстра:

- індивідуально-усвідомлена воля організації педагогічної діяльності не за наказом, а за величезним внутрішнім бажанням і мотивом;
- уміння брати на себе відповідальність у виявленні й рішенні самих важких, здавалося на цю мить, педагогічних проблем;
- здатність «обігнати» себе вчорашнього, зазирнути у своє майбутнє;
- природне осмислення значення ризику в педагогічній праці [46, с. 457].

За твердженнями Т. Сущенко, педагоги, вчителі, вихователі освітніх закладів, яким властива педагогічна майстерність, різко відрізняються своєю свідомістю, формами мислення, спілкування й діяльності. Вони не вірять жодній догмі, іноді свідомо обмежують ступінь свого сумніву. Головне їхнє задоволення – не позбавляти себе можливості пофантазувати про більш досконалий варіант педагогічної діяльності. На відміну від більшості своїх колег педагог-майстер яскраво виражений ерудит, що бачить завтрашній день як наяву, він діє не тільки сьогодні, але й у майбутньому часі. Специфічна функція такого педагога полягає в його здатності побачити студента не таким, яким він є, а яким він може стати за інших, більш сприятливих для його розвитку умов; виявити найбільш актуальні проблеми там, де інші їх не бачать. Вони випереджають колег у здатності прогнозувати, передбачати правильні педагогічні висновки і їх наслідки, в умінні запропонувати інші (неординарні)

шляхи оптимального розвитку студентів [46]. Т. Сущенко стверджує, що «...ви – творчий учитель, педагог, якщо психологічно готові до педагогічної творчості, і ця готовність обумовлена:

1) Високою професійною компетентністю, самостійністю суджень, оперативністю й сміливістю в прийнятті неординарних рішень.

2) Безкомпромісністю в боротьбі з негативними явищами, пристрасністю в захисті інтересів дитини.

3) Сходженням себе у виході на новий виток творчості.

4) Ви на сьогодні просвітителю зі своєю авторською методикою, своїм досвідом створення захоплюючої атмосфери дитячої творчості, розкутості й оригінальності думки, колективної духовної енергії.

5) Легкістю асоціювання й небоязкою «грою ідеями» приводите клас у стан інтелектуальної напруги.

6) Вимогливі й завзяті, не задовольняєте приблизними й поверхневими знаннями, прагнете у всьому дійти до самої суті.

7) При розв'язанні педагогічних завдань прагнете максимально наблизитися до ідеального кінцевого результату.

8) Володінням головною рисою творчої особистості – сміливістю розуму й свіжістю погляду, які необхідні, щоб засумніватися в загальновизнаному в педагогіці, щоб зруйнувати, його заради творення кращої якості життя й прискорення темпів розвитку дитини, щоб довіряти своїй інтуїції, коли немає ще точних логічних доказів, протиставити свою ідею думці більшості й, якщо це необхідно, вступити в конфлікт із ним. Автор застерігає, при цьому Ви не прагнете все робити тільки по-новому, дотримуючись принципу: аби тільки ні на кого не походити. Напроти, опираєтеся на книги, прогресивний досвід і здоровий глузд.

9) Здатні швидко погоджувати нові знання з колишнім багажем, позбуватися від тиску попереднього знання й упередження, маєте внутрішню духовну потребу перетворення, яка не залежить від матеріальних благ.

10) Умієте прогнозувати нові педагогічні ідеї, оригінальні моделі

навчання й виховання, які не є копіями інших педагогів.

11) Цінуєте гарні питання й не противитесь нововведенням, не жалієте зусиль і додаткових витрат тягаря на переучування, пристосування до нової ситуації, умієте побачити в собі щось істотніше, на чому треба фіксувати свою увагу з метою професійного самовдосконалення й стимулювання вільнодумства в педагогіці.

12) Ви не прагнете до переваги. У Вас є більш гідна мета: доля дитини, поліпшення якості його життя. Тільки тому Ви наполегливо залишаєтеся самим собою, щонайкраще використовуючи те, що Вам дала природа й намагаєтеся, враховуючи свою індивідуальну неповторність, легко ухвалювати те, що неминуче для реалізації гідної мети.

У цьому Ви вбачаєте дійсну цінність власного життя. Тому що творчість не тільки акт волі, але й відповідальності» [36].

Слід зупинитися на особливостях психолого педагогічних умов, на які вказує С. Сисоєва, що сприяють творчій діяльності й творчому розвитку студентів, їх самореалізації і які ми використовували в освітньому процесі вищої школи:

- забезпечення реалізації студентами своїх творчих можливостей в навчально-виховному процесі, на заняттях і у позааудиторній діяльності (в гуртках, наукових товариствах, індивідуальних консультаціях з предметів, конкурсах, змаганнях тощо). Участь майбутніх здобувачів освіти у наукових товариствах «Молода наука»,

- сприяння самовизначенню кожного студента в усіх сферах внутрішнього життя через індивідуальний вибір;

- залучення студентів до різних видів громадської діяльності (волонтерська допомога малозабезпеченим сім'ям);

- створення творчої атмосфери, здорового морально-психологічного клімату в студентському колективі через утвердження принципів партнерства та співробітництва;

- демократичний стиль спілкування викладачів зі студентами, свобода

творчих дискусій, обміну думками;

- своєчасна доброзичлива оцінка творчої навчальної діяльності студентів.

Процес підготовки майбутнього викладача вищої школи до творчої педагогічної діяльності розглядається нами як об'єктивний творчий процес, який має відповідати розвитку сучасних тенденцій вищої освіти, досягненням психолого-педагогічної науки, зумовлюватися закономірностями процесу розвитку і саморозвитку особистості. Були використані наукові рекомендації С. Сисоєвої, щодо змісту підготовки студентів до творчої педагогічної діяльності, теоретичного обґрунтування базових понять педагогічної творчості, виявлення психолого-педагогічних умов формування ціннісних установок до опанування майбутніми викладачами вищої школи творчою педагогічною діяльністю [40].

В ході експериментального дослідження було встановлено, що підготовка майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності повинна проводитися за такими напрямками:

- розширення психолого-педагогічних знань майбутніх викладачів вищої школи з питань сучасних вимог до організації інклюзивного, проблемного навчання, інформаційних технологій в освіті, проблем педагогічної творчості;

- оволодіння технологією проведення творчого навчально-виховного процесу, введення додаткових курсів за вибором студентів на тему педагогічної творчості;

- удосконалення методів оцінювання рівнів творчого розвитку особистості;

- організація активної дослідницької діяльності студентів спільно з викладачами;

- активна робота по вивченню та впровадженню зарубіжного досвіду організації освітньої діяльності, удосконалення вітчизняних творчих підходів до вирішення педагогічних проблем сьогодення;

- створення на заняттях і в позааудиторній діяльності студентів творчої

атмосфери, яка буде сприяти розвитку мотивів творчої діяльності майбутніх фахівців.

Нами були використані такі форми роботи: лекції: «Особливості творчої педагогічної діяльності вчителя», «Формування та розвиток творчої діяльності учня в освітньому процесі навчального закладу». Мета: формування теоретичних знань студентів; засідання студентського клубу на теми: «Що таке педагогічна творчість», «Портрет творчого вчителя». Мета: виховання стійкого інтересу, зацікавленості технологіями розвитку педагогічної творчості вчителя; семінар-практикум: «Діагностика рівня творчого розвитку учнів початкових класів». Мета: формування діагностичної компетентності студентів; готовності до педагогічного експериментування; дидактична гра: «Керування творчою навчальною діяльністю учнів початкових класів». Мета: формування готовності до самостійності у розв'язанні проблеми індивідуального творчого розвитку учня; прийняття управлінських рішень; обмін педагогічним досвідом з метою оволодіння інноваційним педагогічним досвідом, формування комунікативної компетентності, культури педагогічного спілкування, готовності до педагогічної взаємодії.

Слід звернути увагу на особливості психолого-педагогічних умов, що сприяють розвитку творчої педагогічної діяльності, творчому розвитку студентів, їх самореалізації в освітньому процесі вищої школи:

- реалізація майбутніми фахівцями вищої школи своїх творчих можливостей в навчально-виховному процесі(на заняттях, у поза аудиторній діяльності);
- самовизначення кожного студента вищого навчального закладу через індивідуальний вибір форм, методів, заходів навчальної діяльності і життєдіяльності особистості;
- залучення студентів до різних видів громадської діяльності (волонтерська допомога малозабезпеченим сім'ям, допомога інвалідам);
- утвердження принципів партнерства та співробітництва в студентському колективі через створення творчої атмосфери, здорового

морально-психологічного клімату;

- спілкування викладачів зі студентами на демократичних засадах, дотримання правил використання творчих дискусій, обміну думками.

Ми також вважаємо, що використання знаково-контекстної технології навчання, яка була розроблена А. Вербицьким, буде сприяти вдосконаленню підготовки майбутніх учителів до професійної творчої діяльності. Знаково-контекстне чи контекстне навчання спирається на навчання, у якому за допомогою системи дидактичних форм, методів і засобів моделюється предметний і соціальний зміст майбутньої професійної діяльності педагога, а засвоєння ним абстрагованих знань, як знакових систем, накладено на канву цієї діяльності. Тому в процесі проведення когнітивно-процесуального етапу експериментального навчання за основу визначено використання контекстного підходу, який побудовано на контексті навчального процесу як умови перетворення навчальних знань у професійні. Мета контекстного навчання – це не засвоєння інформації, а формування можливостей людини для її компетентної діяльності, тому при проектуванні змісту, на думку А. Вербицького, необхідно керуватися не тільки даними науки, а й ще тими професійними функціями, завданнями, проблемами, які буде виконувати людина. Контекстне навчання передбачає, що студент постійно знаходиться в особистісно діяльнісній позиції; використовує власний потенціал активності; засвоює знання у контексті розв'язання змодельованих професійних ситуацій, що забезпечує йому розвиток пізнавальної і професійної мотивації, особистісне значення процесу навчання; реалізує поєднання індивідуальних і колективних форм роботи, спрямованих на розвиток ділових і етичних якостей особистості; може використовувати будь-які педагогічні технології – як традиційні, так і нові. Слухаючі лекції з курсу «Вступ до спеціальності», майбутні викладачі вищої школи мали можливість збагатити свій педагогічний досвід такими поняттями, як: творча педагогічна діяльність, її мета та завдання; зміст і функції творчої діяльності.

2.3. Результати дослідно-експериментальної роботи

Метою кінцевого етапу нашого експериментального дослідження було виявлення рівнів сформованості компонентів творчої діяльності у майбутніх викладачів вищої школи. З метою визначення рівнів сформованості кожного компонента підготовки (аксіологічного, когнітивного, технологічного та рефлексивного) майбутніх здобувачів вищої освіти до творчої діяльності було організовано моніторинг, який дозволив простежити поетапний розвиток кожного компонента розробленої моделі. Аналізуючи поняття «моніторинг» ми дійшли висновку, що воно близьке до таких загальнонаукових педагогічних понять, як «контроль», «діагностика», «опитування», «експертиза», «тестування», «рефлексія», «оцінювання», тощо. Моніторинг якості підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої діяльності полягає в комплексній організації дослідження, яка характеризується стандартизацією, технологічністю та використанням спеціалізованого інструментарію з метою встановлення дійсного рівня готовності майбутніх здобувачів вищої освіти до професійної творчої діяльності. До системи моніторингу входять: алгоритм діяльності (послідовність дій), представлений як організаційна модель моніторингу; пакет вимірників, за допомогою яких проходить збір інформації; джерела інформації; база даних; інструментарій обробки інформації, у який входять різні засоби математичної обробки інформації. Була використана методика Н. Давкуш [6, с. 31] для проведення моніторингу якості підготовки майбутніх учителів початкової школи до творчої діяльності на різних етапах експериментального навчання, в якій чітко передбачено: напрям, показники визначення рівня, форму проведення моніторингу та діагностичний інструментарій (таблиця 2.1).

У дослідженні взяли участь 20 студентів контрольної групи (КГ) та 25 студентів експериментальної групи (ЕГ) денної та заочної форми навчання освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи» Запорізького національного університету. Детальніше зупинимося на процедурі виявлення

рівнів сформованості готовності майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої діяльності на констатувальному етапі експерименту.

Таблиця 2.1

Методика моніторингу якості підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої діяльності

Напрями моніторингу	Показники визначення рівня	Діагностичний інструментарій	Форми проведення
Сформованість аксіологічного компонента	<ul style="list-style-type: none"> - формування інтересу до професійної творчої діяльності; - наявність мотивів, цілей, потреб у професійному навчанні; - усвідомлення значущості формування відповідних знань, умінь і професійно важливих якостей, педагогічних цінностей; - наявність творчого компонента в професійній діяльності майбутнього здобувача вищої освіти. 	Метод опитування й інтерв'ювання.	Вхідний, підсумковий
Сформованість когнітивного компонента	<ul style="list-style-type: none"> - науково-теоретичні знання, загально педагогічні знання, дидактико-методичні знання та уміння; - вимоги до процесів творчої діяльності у навчальному процесі. 	Метод тестування, анкетування, опитування	Вхідний, підсумковий
Сформованість технологічного компонента	<ul style="list-style-type: none"> - володіння технологією педагогічної діяльності як системою педагогічних знань, умінь і навичок; - уміння прогнозувати розвиток педагогічних ситуацій та власної творчої діяльності; - навички створення творчих проектів, ділових ігор, навчально-виховного процесу; 	Метод розв'язання творчих завдань, проблемних ситуацій, анкетування	Вхідний, підсумковий
Сформованість рефлексивного компонента	<ul style="list-style-type: none"> - уміння передбачати результати власної творчої діяльності; - уміння здійснювати саморозвиток, самоконтроль самооцінювання. 	Метод опитування, анкетування	Вхідний, підсумковий

Діагностика сформованості аксіологічного компонента, формування інтересу до професійної творчої діяльності; наявність мотивів, цілей, потреб у

професійному навчанні; усвідомлення значущості формування відповідних знань, умінь і професійно важливих якостей, педагогічних цінностей дослідження вимагала низки таких показників: рівень потреби в досягненні, потреби в готовності творчого саморозвитку й спрямованості в професії. Дослідження за такими критеріями здійснено за методикою тестом-опитувальником «Професійна мотивація» (А. Крилова) (додаток А); методикою «Вивчення мотиву творчої діяльності» (Е. Телегіна, В. Подвойський) (додаток Б); анкетування, опитування, що представлено у вигляді методики «Незакінчені речення» (див. додаток В); методика для діагностики навчальної мотивації студентів (автори – А. Реан і В. Якунін, модифікація – Н. Бадмаєвої) (додаток Г).

Діагностика когнітивного компонента передбачала дослідження таких показників: науково-теоретичні знання, загальнопедагогічні знання, дидактико-методичні знання та уміння, вимоги до процесів творчої діяльності у навчальному процесі; оволодіння майбутніми педагогами здатністю успішно реалізовувати окреслені цілі, через вибір оптимального змісту творчої професійної діяльності; уміння аналізувати, бачити оригінальні підходи до вирішення проблеми і знаходити нестандартні способи її розв'язання; вимірювання когнітивного компонента здійснювали за допомогою методики «Визначення типів мислення і рівня креативності (творчих здібностей)» Дж. Брунера у модифікації Г. Резапкіної (додаток Д), методики «Оцінка рівня творчого потенціалу особистості», спостережень під час педагогічної практики; результатів контрольних робіт.

Діагностика сформованості технологічного компонента вимагає дослідження таких показників: володіння технологією педагогічної діяльності як системою педагогічних знань, умінь і навичок; уміння прогнозувати розвиток педагогічних ситуацій та власної творчої діяльності; навички створення творчих проектів, ділових ігор, навчально-виховного процесу. Вимірювання технологічного компонента здійснювали за допомогою методики «Самооцінка рівня творчого потенціалу особистості» (за В. Андрєєвим)

(додаток Е).

Діагностика сформованості рефлексивного компонента передбачала результати власної творчої діяльності, уміння здійснювати саморозвиток, самоконтроль, конкурувати на ринку освітніх послуг, демонструючи власні професійні переваги за допомогою методики вивчення здатності до самооцінки особистості за С. Будассі (додаток Ж).

Отримані дані диференційовано за такими рівнями (достатній, середній, задовільний, низький), узагальнені цифрові показники яких відображено у таблиці 2.2.

Таблиця 2.2

Узагальнені дані сформованості компонентів творчої діяльності у майбутніх викладачів вищої школи (констатувальний етап експерименту)

Рівні сформованості	Аксіологічний компонент		Когнітивний компонент		Технологічний компонент		Рефлексивний компонент	
	КЕ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ
Достатній	4	5	4	5	3	5	6	7
Середній	8	12	6	8	7	8	7	8
Задовільний	6	7	7	8	6	7	5	7
Низький	2	1	3	4	4	5	2	1

На констатувальному етапі експерименту визначаючи здатність студентів до творчої педагогічної діяльності, були отримані такі результати: лише 20% (КГ) та 20% (ЕГ) опитаних мають здатність до творчої діяльності, вони готові ризикувати, не сумніваючись у позитивному результаті; 35% (КГ), 36% (ЕГ) можуть змінити свою точку зору і в певних ситуаціях ризикувати для досягнення мети; 30% (КГ) і 28% (ЕГ) мають слабо розвинену здатність до творчої діяльності; 15% (КГ) і 16% (ЕГ) не здатні ні за яких обставин проявляти творчість, тому можна зробити висновок, що вони мають недостатньо розвинені творчі здібності.

Таким чином, ми бачимо, що на початку експериментального дослідження більшість здобувачів вищої освіти, які брали участь в експериментальній програмі, мають задовільний і середній рівень. Підсумовуючи експериментальні дані, зробимо висновок про недостатній обсяг

знань з теорії та методики педагогічних дисциплін у майбутніх педагогів; розвиток ціннісних орієнтацій та мотиваційного спрямування на професійну творчу діяльність.

За С. Яланською, творча компетентність передбачає найвищий рівень розвитку професійної компетентності, коли людина здійснює професійну діяльність на творчій основі (стабільно, неперервно), тоді як професійна компетентність може не досягати рівня творчої компетентності. Структура професійної компетентності базується на основних структурних компонентах, найвищий рівень сформованості яких обумовлює ефект творчості: на особистісно розвивальному, діяльнісно-розвивальному, комунікативному, фаховому, на опануванні досвіду [54].

Аналізуючи кількісні та якісні результати проведеного опитування й анкетування ми можемо визначити загальний рівень сформованості компонентів творчої діяльності в майбутніх здобувачів вищої освіти (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3.

Динаміка сформованості аксіологічного компонента в контрольній та експериментальній групах

Рівні сформованості	Вхідний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ	%	ЕГ	%	КГ	%	ЕГ	%
Достатній	4	20	5	20	4	20	9	36
Середній	8	40	12	48	8	40	10	40
Задовільний	6	30	7	28	6	30	5	20
Низький	2	10	1	4	2	10	1	4

Експериментальне дослідження з формування компонентів творчої діяльності викладачів вищої школи проводилося в експериментальній групі. В процесі дослідження нами визначені такі вимоги до побудови системи підготовки майбутніх здобувачів вищої освіти до професійної творчої діяльності: цілісний підхід до вибору інструментів і методів, що забезпечують

розвиток усіх складових готовності до творчої діяльності; послідовне виконання майбутніми педагогами певних дій, які забезпечують формування мотивів, знань, умінь і навичок, необхідних для професійної творчої діяльності; урахування рівня підготовки та індивідуальних особливостей майбутніх педагогів.

Експериментальне навчання було розподілене на два етапи. На першому етапі навчання здійснювалося однаково як в експериментальних, так і в контрольних групах. Другий етап експериментального навчання включав у себе реалізацію дослідної моделі підготовки до професійної творчої діяльності майбутніх викладачів вищої освіти. Створення відповідних педагогічних умов сприяло вдосконаленню процесу підготовки майбутніх педагогів до професійної творчої діяльності: мотиваційно-ціннісне ставлення до оволодіння професійною творчою діяльністю; поступове формування компонентів творчої діяльності; впровадження контекстної системи навчання.

Під час організації дослідницької роботи головним завданням стало формування ціннісного ставлення до професійної творчої діяльності. Оскільки інтелектуальна і ціннісно-орієнтаційна діяльність студентів є провідною, в ході експерименту приділялась велика увага випереджаючому розвитку мотиваційної сфери особистості студентів, їх свідомості й самосвідомості. Як відомо, в структурі людської діяльності ціннісні орієнтації тісно пов'язані з пізнавальною та вольовою сферами особистості, тому робота з розвитку в студентів ціннісного ставлення органічно пов'язувалася з формуванням когнітивного, технологічного й рефлексивного компонентів готовності. Отже, після експериментального навчання з формування визначених компонентів отримано наступні дані.

Доведено, що ціннісні орієнтації складають зміст педагогічної діяльності, оскільки вони входять в систему професійної культури як основні складові її компоненти. Аксиологічні орієнтації вчителя, реалізуючись у діяльності, уможливають визначення його особистісного і професійного статусу, впливають на вибудовування відносин з тими, що оточують (таблиця 2.4).

Таблиця 2.4.

Динаміка сформованості когнітивного компонента в контрольній та експериментальній групах

Рівні сформованості	Вхідний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ	%	ЕГ	%	КГ	%	ЕГ	%
Достатній	4	20	5	20	4	20	8	32
Середній	6	30	8	32	6	30	8	32
Задовільний	7	35	8	32	7	35	7	28
Низький	3	15	4	16	3	15	2	8

На наш погляд, використання різноманітних методів і форм в освітньому процесі ЗВО допомагає студентів прогнозувати ціннісно-смісловий зв'язок «Я-професія». Професійний досвід повинен слугувати підґрунтям для професійно-ціннісного визначення студента. У цьому випадку необхідно створювати ситуації включення студента у різні види педагогічної діяльності, що забезпечить формування у нього ціннісного ставлення до майбутньої педагогічної діяльності. Щоб навчити студентів передбачати вчинки колег, вихованців їм пропонувалися різноманітні завдання: аналіз психолого-педагогічних ситуацій, виконання тренувальних вправ, проведення занять з творчим змістом, аналіз рівня творчості студентів. Тому в процесі експериментального навчання використовувалися творчі завдання, які залучали студентів до ситуації вибору рішення, посилювали особистісну значущість у пошуках істини, що призвело до змін у мотиваційній сфері. Розвитку активності студентів сприяли завдання творчого характеру, які було спрямовано на самореалізацію, для того щоб підготувати студентів до захисту педагогічних проектів. При підготовці педагогічного проекту студенти взаємодіяли у «малих групах» (таблиця 2.5).

У процесі експериментального навчання здобувачі вищої освіти знайомилися з етапами проектної діяльності, аналізувавши зміст кожного. Також попередня робота включала елементи прогностичної діяльності:

формулювання гіпотез; виявлення теоретичних знань та практичних навичок, які можуть формуватися в процесі проектної діяльності.

Таблиця 2.5

Динаміка сформованості технологічного компонента в контрольній та експериментальній групах

Рівні сформованості	Вхідний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ	%	ЕГ	%	КГ	%	ЕГ	%
Достатній	3	15	5	20	3	15	8	32
Середній	7	35	8	32	7	35	7	28
Задовільний	6	30	7	28	6	30	6	24
Низький	4	20	5	20	4	20	4	16

Рефлексивний компонент сформованості готовності майбутніх здобувачів вищої освіти до професійної творчої діяльності становить (ЕГ – 40%, КГ – 30% достатнього рівня) та представлено даними показниками: визначення різних творчих варіантів вирішення поставлених завдань; самооцінка своєї творчої діяльності; моделювання творчого педагогічного процесу, в якому задіяні особистісні і діяльнісні характеристики майбутнього педагога; здатність до рефлексії (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6.

Динаміка сформованості рефлексивного компонента в контрольній та експериментальній групах

Рівні сформованості	Вхідний зріз				Підсумковий зріз			
	КГ	%	ЕГ	%	КГ	%	ЕГ	%
Достатній	6	30	7	28	6	30	10	40
Середній	7	35	8	32	7	35	10	40
Задовільний	5	25	7	28	5	25	4	16
Низький	2	10	3	12	2	10	1	4

Порівняння динаміки сформованості готовності показників визначених

компонентів професійної творчої діяльності майбутніх педагогів підтвердило, що за час педагогічного експерименту в ЕГ кількість здобувачів вищої освіти освітньо-професійної програми «Педагогіка вищої школи» з достатнім і середнім рівнями значно зросла, а задовільного і низького зменшилась.

Результати проведеного педагогічного експерименту свідчать про ефективність розробленої, теоретично обґрунтованої та експериментально перевіреної моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до професійної творчої педагогічної діяльності. Таким чином, всі завдання дослідження виконано.

ВИСНОВКИ

Кваліфікаційна робота містить теоретичне узагальнення наукової проблеми підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності та пропонується практичне вирішення зазначених завдань. Отримані результати дослідження дають підстави стверджувати, що поставлена мета досягнута і ми можемо сформулювати такі висновки.

Згідно теоретичного аналізу проблеми дослідження визначено, що природу творчої педагогічної діяльності неможливо пояснити без розуміння сутності творчості взагалі, тому однією з основних у нашому дослідженні є дефініція творчості як вихідний пункт категорій і понять: «творчість», «творчий потенціал», «творча діяльність». Різноманітні концепції творчості, які існують у науковому світі дали можливість систематизувати інформацію про деякі аспекти й моменти цього феномену та визначили пріоритетні напрямки успішної творчої педагогічної діяльності: переорієнтація освітнього процесу на засадах духовності; створення творчого й інноваційно орієнтованого освітнього середовища; формування мотиваційних установок на реалізацію креативних моделей педагогічної діяльності, стимулюючи появу нових творчих продуктів спільної роботи викладачів та студентів; активізація процесу навчання через розв'язання різноманітних завдань нестандартними, унікальними прийомами й методами. Творчу педагогічну діяльність майбутнього викладача вищої школи презентовано нами як діяльність, що передбачає здійснення системної діагностики у роботі, випереджувального планування освітнього процесу, прогнозування його пріоритетних напрямів на засадах творчого підходу та моделювання досягнення запланованого результату.

Розроблено й теоретично обґрунтовано модель підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності, змістовим ядром якої є комплекс визначених педагогічних умов, зокрема: формування ціннісних установок майбутніх здобувачів вищої освіти на домінанту опанування

творчою педагогічною діяльністю; упровадження поетапного формування компонентів творчої діяльності, реалізація контекстного підходу як чинника ефективної навчально-пізнавальної діяльності здобувачів вищої освіти; організація моніторингу якості процесу підготовки здобувачів вищої освіти до творчої педагогічної діяльності. Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності здійснювалася через систему взаємозв'язаних між собою етапів (аксіологічного, процесуального, прогностичного та результативного) у межах чотирьох компонентів: аксіологічного, когнітивного, технологічного та рефлексивного.

На завершальному етапі педагогічного експерименту здійснено перевірку ефективності запропонованої моделі підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності, що реалізована поетапно в межах аксіологічного, когнітивного, технологічного та результативного етапів. З'ясовано, що в експериментальних групах відбулися позитивні зміни щодо перерозподілу рівнів сформованості компонентів творчої діяльності майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності. Порівняльний аналіз результатів сформованості компонентів творчої діяльності за достатнім рівнем в експериментальній групі зріс із 20% під час констатувального етапу до 36% – під час контрольного експерименту.

Отримані результати підтвердили актуальність і доцільність запропонованої моделі та науково-методичного супроводу підготовки майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрущенко В. П. Вчитель XXI століття: нова стратегія національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. *Вища освіта*. 2016. № 4. С. 5-14.
2. Біла І. М. Психологічна характеристика творчої діяльності в сучасних умовах. Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г.С. Костюка АПН України. Проблеми сучасної психології. 2010. Вип. 7. С. 64-75.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Ірпінь : ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
4. Гладуш В. А. Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ : ТОВ «Роял Принт», 2014. 416 с.
5. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. Рівне : Волинський оберіг, 2011. 519 с.
6. Давкуш Н. В. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до прогностичної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Ялта, 2011. 316 с.
7. Дяченко М. Д. Підготовка майбутніх журналістів до професійно-творчої діяльності в сучасному соціумі як педагогічна проблема. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2012. Вип. 25 (78). С. 480-487.
8. Дяченко М. Д. Розвиток творчого потенціалу майбутнього журналіста: теорія і практика : монографія. Запоріжжя : КПУ, 2012. 428 с.
9. Зіньковський Ю. Ф. Якість освіти – запорука громадської довіри до ВНЗ в контексті сучасних завдань педагогіки. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. 2010. № 2 (6). С. 17-20.
10. Зязюн І. А. Цілісний методологічний підхід у педагогічному науковому дослідженні. *Професійне становлення особистості: проблеми і*

перспективи : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Хмельницький). 2011. С. 7-13.

11. Кічук Н. В. Науково-дослідна діяльність у аспекті компетентнісного підходу до професійної підготовки педагогів (західноєвропейський контекст). *Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету ім. К. Д. Ушинського*. 2014. № 3-4. С. 93-97.

12. Клименко В. В. Психологія творчості : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 480 с.

13. Конституція України : станом на 01.01.2020 р. / Верховна Рада України. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96_вр#Text.

14. Корольова Л. М. Результати дослідно-експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів до розвитку креативних здібностей учнів у навчально-виховній діяльності початкової школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2018. Вип. 61 (114). С. 181-194.

15. Кремень В. Г. Філософія людиноцентризму в освітньому просторі. 2-е вид. Київ : Знання, 2011. 520 с.

16. Крутий К. Л. Педагогічна технологія освітньої роботи в полікультурному середовищі з дітьми старшого дошкільного віку. *Дошкільна освіта*. 2007. № 3. С. 4-20.

17. Кушнір В. А. Теоретико-методологічні основи системного аналізу педагогічного процесу вищої школи : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2003. 482 с.

18. Мазоха Д. С., Опанасенко Н. І. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2005. 232 с.

19. Мартиненко С. Діагностична діяльність майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика : монографія. Київ : КИПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2008. 434 с.

20. Моляко В. О. Психологія творчості – нова парадигма дослідження конструктивної діяльності людини. *Практична психологія та соціальна*

робота. 2004. № 8. С. 1-4.

21. Нагорна Г. О. Формування у студентів педвузів професійного мислення : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Київ, 1995. 181 с.

22. Національна доктрина розвитку освіти України у XXI столітті : Указ президента України № 347/2002 від 17.04.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2002#Text>.

23. Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи / ред. І. А. Зязюн. Київ : Віпол, 2000. 636 с.

24. Ничкало Н. Г. Професійна педагогіка і психопедагогіка праці у діалектичному взаємозв'язку. *Теорія і практика управління соціальними системами: філософія, психологія, педагогіка, соціологія*. 2013. № 2. С. 42–53

25. Новий тлумачний словник української мови / укл. В. Яременко, О. Сліпушко. Київ : Видавництво «Аконіт», 2006. 642 с.

26. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.

27. Павлютенков Є. М. Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях). Харків : Вид. група «Основа», 2008. 128 с.

28. Педагогіка вищої школи : словник-довідник / упор. О. О. Фунтікова. Запоріжжя : ГУ «ЗІДМУ», 2007. 404 с.

29. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн та ін. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.

30. Педагогічний словник / ред. М. Ярмаченко. Київ : Педагогічна думка, 2001. 516 с.

31. Пелех Ю. В. Ціннісно-смісловий концепт професійної підготовки майбутнього педагога : монографія. Рівне : Теніс, 2009. 400 с.

32. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII. Дата оновлення : 28.05.2023 р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

33. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. Дата оновлення : 28.05.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>.

34. Про основні компетенції для навчання протягом усього життя :

Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) від 18.12.2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text

35. Професійна освіта : словник / укл. : С. У. Гончаренко та ін. Київ : Вища школа, 2000. 380 с.

36. Рибалка В. В. Теорії особистості у вітчизняній психології та педагогіці : навч. посіб. Одеса : Букаєв Вадим Вікторович, 2009. 575 с.

37. Роменець В. А. Психологія творчості : навч. посіб. 2-е вид, доп. Київ : Либідь, 2001. 288 с.

38. Савченко О. Цінності, що об'єднують шкільну і педагогічну освіту. *Післядипломна освіта в Україні*. 2012. № 2. С. 9-11.

39. Сисоєва С. О. Особливості процесу творчості й їх врахування у професійній підготовці фахівців. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти*. 2002. Вип. 3. С. 105-111.

40. Сисоєва С. О. Творчий розвиток фахівців в умовах магістратури : монографія. Київ : ТОВ «Видавниче підприємство «ЕДЕЛЬВЕЙС», 2014. 404 с.

41. Словник термінів з професійної освіти / авт. кол. за заг. ред. О. І. Шапран. Переяслав-Хмельницький : КСВ, 2013. 276 с.

42. Соловійова Ю. О. Формування аксіологічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2006. 21 с.

43. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5 т. Київ : Радянська школа, 1977. Т. 3 : Серце віддаю дітям; Народження громадянина; Листи до сина. 668 с.

44. Сущенко Л. О. Філософсько-планетарний підхід до підготовки майбутніх педагогів в освітньому просторі вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2012. Вип. 27 (80). С. 592-599.

45. Сущенко Т. І. Концептуальні засади оновлення й модернізації системи підготовки та підвищення кваліфікації викладачів вищої школи. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2011. Вип. 21 (74). С. 410-420.

46. Сущенко Т. І. Магістерський педагогічний процес підготовки

викладачів як зразок майбутньої професійної діяльності. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2012. Вип. 24 (77). С. 457-464.

47. Сущенко Т. І. Особливості студентської аудиторії сучасних закладів вищої освіти. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Педагогічні науки*. 2021. Вип. 53. С. 188-195.

48. Сущенко Т. І. Цілісний педагогічний процес у закладах вищої освіти: реалізація професійно важливих парадигм. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету. Педагогічні науки*. 2020. Вип. 49. С. 128-134.

49. Фіцула М. М. Педагогіка. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 192 с.

50. Хоружа Л. Л. Теоретичні засади формування етичної компетентності майбутніх учителів початкових класів : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Київ, 2004. 45 с.

51. Чаплигін О. К. Творчий потенціал людини як предмет соціально-філософської рефлексії : дис. ... д-ра філос. наук : 09.00.03. Харків, 2001. 428 с.

52. Шварп Н. В. Формування педагогічної творчості майбутніх викладачів *Науковий збірник Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. 2014. № 79. С. 109-114.

53. Шеминог Н. Проблема ціннісних орієнтацій у професійній підготовці майбутніх вчителів. *Дидактика професійної школи*. 2005. Вип. 3. С. 45–48.

54. Яланська С. П. Психологія творчості : навч. посіб. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. 180 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Тест-опитувальник «Професійна мотивація» (А. Крилова)

Виберіть один із варіантів відповідей.

1. Чи вважаєте Ви, що світ, який Вас оточує, можна зробити кращим?
  - а) так;
  - б) ні, він і так досить гарний;
  - в) так, але тільки трохи.
2. Чи здатні Ви своїми зусиллями змінити цей світ на краще?
  - а) так, у більшості випадків;
  - б) ні;
  - в) так, але в окремих випадках.
3. Чи вважаєте Ви, що Ваші ідеї могли б забезпечити значний прогрес у поліпшенні справи освіти?
  - а) так;
  - б) так, але за сприятливих обставин;
  - в) лише певною мірою.
4. Ваші творчі можливості та прагнення допоможуть у майбутньому змінити дещо кардинально:
  - а) так, напевно;
  - б) це малоймовірно;
  - в) можливо.
5. Коли Ви плануєте розпочати якусь справу, Ви завжди переконані в позитивному варіанті її вирішення?
  - а) так;
  - б) частіше маю сумніви;
  - в) так, завжди.

6. Чи мрієте Ви зайнятися справою, про яку мало що знаєте?

- а) так, невідоме завжди приваблює;
- б) невідоме мене не цікавить;
- в) усе залежить від характеру цієї справи.

7. Вам необхідно виконати незнайому справу. Чи відчуваєте Ви бажання зробити це досконало?

- а) так;
- б) задовольняєтесь тим, чого встигли досягти;
- в) так, але тільки тоді, коли мені це подобається.

8. Якщо справа, якої Ви не знаєте, вам подобається, чи прагнете дізнатися про неї якомога більше?

- а) так;
- б) ні хочу навчитися тільки основного;
- в) ні, хочу задовольнитися тільки своєю цікавістю.

9. Коли Вас спіткає невдача, то:

- а) розчаровуєтеся, втрачаєте інтерес;
- б) припиняєте дію, бо її здійснення стає не реальним;
- в) продовжуєте робити свою справу, навіть тоді, коли перешкоди

подолати важко.

10. Виходячи з Ваших міркувань, професію потрібно обирати відповідно до:

- а) своїх можливостей, подальших перспектив для себе;
- б) соціальної цінності та її престижу;
- в) переваг які вона забезпечить.

11. Чи легко Ви можете зорієнтуватися на маршруті, який уже пройшли?

- а) так;
- б) ні, боюся заблукати;
- в) так, але тільки там, де місцевість сподобалась та запам'яталась.

12. Чи зможете Ви, прослухавши лекцію, зразу переказати увесь її зміст:

- а) так, без проблем;

- б) усього згадати не зможу;
- в) запам'ятовується лише те що цікавить.

13. Коли Ви чуєте слово незнайомою Вам мовою, чи можете його відтворити по складах, без помилок, не знаючи його значення:

- а) так, без великих труднощів;
- б) так, якщо це слово легко запам'ятати;
- в) відтворю але не зовсім правильно.

14. У вільний час я люблю:

- а) залишатись на самоті, міркувати;
- б) бути в компанії;
- в) мені байдуже, бути на самоті чи в компанії.

15. Ви займаєтеся справою і припиняєте її тільки тоді, коли:

- а) справу закінчено і виконано бездоганно;
- б) більш-менш задоволені результатом;
- в) не все ще вдалося зробити.

16. Коли Ви на самоті, то:

- а) мрієте про якісь абстрактні речі;
- б) шукаєте собі конкретну справу;
- в) іноді міркуєте про речі, пов'язані з роботою.

17. Якщо якась ідея захоплює Вас, Ви міркуєте над нею:

- а) незалежно від того, де і з ким ви перебуваєте;
- б) роблю це тільки на самоті;
- в) там, де буде більш-менш спокійно.

18. Коли Ви відстоюєте якусь ідею, то:

а) можете відмовитися від неї, якщо вислухаєте переконливі аргументи опонентів;

- б) триматиметесь своєї думки, якими б не були аргументи;
- в) поміняєте свою думку, якщо спротив буде міцним.

Підрахуйте бали, які Ви набрали, таким чином:

За відповідь «а» – 3 бали; за відповідь «б» – 1 бали; за відповідь «в» – 2 бали.

Питання 1, 6, 7, 8 визначають межі Вашої допитливості й креативні можливості.

Питання 2, 3, 4, 5 – свідчать про Вашу віру в себе.

Питання 9 і 15 – характеризують Вашу стійкість та переконливість.

Питання 10 - виявляє вашу амбіційність.

Питання 12 і 13 – свідчать про вашу «слухову» пам'ять.

Питання 11 – визначає особливості зорової пам'яті.

Питання 14 – засвідчує Ваше прагнення бути незалежною особистістю.

Питання 16, 17 – характеризують Ваше вміння мислити абстрактно.

Питання 18 – розкриває сутність вашої зосередженості на справах.

Загальна сума набраних балів показує рівень Вашої креативності, творчого потенціалу.

49 і більше балів. У Вас доволі високий творчий потенціал, який надає Вам великих особистісних та професійних можливостей. Якщо на практиці реалізувати Ваші здібності, то розкриються різні форми творчості.

Від 24 до 48 балів. У Вас нормальний творчий потенціал. Ви маєте необхідні якості, що допомагають творити, шукати нові ідеї та рішення. Однак у Вас є проблеми, які ускладнюють творчий процес. Поставтеся прискіпливіше до себе.

23 і менше балів. Ваш творчий потенціал обмежений, або Ви недооцінили себе та свої можливості. Відсутність віри у свої сили може призвести до думки, що Ви не здатні творити. Спробуйте подолати це в собі й тим самим Ви розв'яжете проблему.

Додаток Б

Методика «Вивчення мотиву творчої діяльності»

(Е. Телегіна, В. Подвойський)

Методика дослідження спрямованості та рівня розвитку внутрішньої мотивації діяльності студентів при вивченні конкретних навчальних дисциплін.

Методика складається з 20 суджень і запропонованих варіантів відповіді. Для підвищення достовірності результатів усі питання збалансовані за кількістю позитивних («так») і негативних («ні») відповідей: за кожною шкалою їм відповідає однакова кількість пунктів опитувальника.

Зміст тест-опитувальника

Інструкція: З метою підвищення ефективності навчання просимо Вас взяти участь у нашому дослідженні. Прочитайте кожне твердження й висловіть свою думку стосовно предметів, що вивчаються, проставивши навпроти номера твердження відповідну відповідь, використовуйте для цього зазначені в дужках позначення:

- правильно – (+ +);
- мабуть, правильно – (+);
- мабуть, правильно – (-);
- неправильно – (-).

Зміст суджень.

1. Вивчення цього предмета дає мені можливість дізнатися багато важливого для себе, проявити свої здібності.

2. Досліджуваний предмет мені цікавий, і я хочу знати з цього предмета якомога більше.

3. У вивченні цього предмета мені достатньо тих знань, які я отримую на заняттях.

4. Навчальні завдання з цього предмета мені нецікаві, я їх виконую, бо цього вимагає вчитель (викладач).

5. Труднощі, що виникають при вивченні цього предмета, роблять його для мене ще більш захопливим.
6. При вивченні цього предмета, крім підручників і рекомендованої літератури, самостійно читаю додаткову літературу.
7. Вважаю, що важкі теоретичні питання з цього предмета можна було б не вивчати.
8. Якщо щось не виходить з цього предмета, намагаюся розібратися і дійти до суті.
9. На заняттях з цього предмета в мене часто буває такий стан, коли «зовсім не хочеться вчитися».
10. Активно працюю й виконую завдання тільки під контролем учителя (викладача).
11. Матеріал, досліджуваний з цього предмета, з цікавістю обговорюю у вільний час (на перерві, вдома) зі своїми однокласниками (друзями).
12. Намагаюся самостійно виконувати завдання із цього предмета, не люблю, коли мені підказують і допомагають.
13. По можливості намагаюся списати виконання завдань у товаришів або прошу когось виконати завдання за мене.
14. Вважаю, що всі знання із цього предмета є цінними і, по можливості, потрібно знати з цього предмета якомога більше.
15. Оцінка із цього предмету для мене важливіша, ніж знання.
16. Якщо я погано підготовлений до уроку, то особливо не засмучуюсь і не переживаю.
17. Мої інтереси й захоплення у вільний час пов'язані із цим предметом.
18. Цей предмет дається мені через силу, і мені доводиться змушувати себе виконувати навчальні завдання.
19. Якщо через хворобу (або з інших причин) я пропускаю уроки з цього предмету, то мене це засмучує.
20. Якби це було можливо, то я виключив би цей предмет з розкладу (навчального плану).

Обробка результатів.

Підрахунок показників опитувальника проводиться відповідно до ключа, де «так» означає позитивні відповіді (правильно; мабуть, правильно), а «ні» – негативні (мабуть, неправильно; неправильно).

Ключ.

Так: 1, 2, 5, 6, 8, 11, 12, 14, 17, 19.

Ні: 3, 4, 7, 9, 10, 13, 15, 16, 18, 20.

За кожен збіг із ключем нараховується один бал. Чим вище сумарний бал, тим вище показник внутрішньої мотивації вивчення предмета. При низьких сумарних балах домінує зовнішня мотивація вивчення предмета.

Для визначення рівня внутрішньої мотивації можуть бути використані такі нормативи кордону:

- 0–5 балів – низький рівень внутрішньої мотивації;
- 6–14 балів – середній рівень внутрішньої мотивації;
- 15–20 балів – високий рівень внутрішньої мотивації.

Запропоновану методику можна використовувати з метою:

- 1) аналізу причин неуспішності студентів;
- 2) виявлення категорій студентів залежно від спрямованості мотивації вивчення предмета (з домінуванням зовнішньої мотивації, домінуванням внутрішньої мотивації й середнім рівнем);
- 3) забезпечення психологічного супроводу студентів у процесі навчання;
- 4) дослідження ефективності викладання навчальних дисциплін і пошуку резервів її підвищення.

Додаток В

Методика незавершених речень

Інструкція: Шановний(а) студент(ка)! Зараз ми перевіримо Вашу увагу й вміння швидко й логічно міркувати. Завершіть кожне речення швидко, не роздумуючи. Запишіть перше, що спало Вам на думку.

1. Здібності сучасних дітей...
2. Розвивати креативність можна за допомогою...
3. Особливості професійної діяльності творчого вчителя...
4. Позитивні фактори розвивального креативного середовища...
5. Коли я згадую про молодших школярів...
6. Починати розвивати креативність можна...
7. Позитивні риси творчого вчителя...
8. Негативні чинники розвивального креативного середовища...
9. Робота з молодшими школярами...
10. Прояви креативності...
11. Умови творчості вчителя...
12. Сучасна школа має бути...
13. Виявити творчі здібності сучасного учня...
14. Чинники розвитку креативності молодших школярів...
15. Негативні прояви вчителя..
16. Коли я згадую про початкову школу...

Ключ до методики.

1. Група ставлень до розвивального креативного середовища (питання 4, 8, 12, 16);
2. Група ставлень до молодших школярів та їх творчих здібностей (питання 1, 5, 9, 13);
3. Група ставлень до творчого вчителя (питання 3, 7, 11, 15);
4. Група ставлень до розвитку креативності (питання 2, 6, 10, 14).

Додаток Г

Методика для діагностики навчальної мотивації студентів (автори – А. Реан і В. Якунін, модифікація – Н. Бадмаєвої)

Шкали: навчальні мотиви – комунікативні, уникнення, престижу, професійні, творчої самореалізації, навчально-пізнавальні, соціальні мотиви.

Методика розроблена на основі опитувальника А. Реан і В. Якуніна. До 16 тверджень вищеназваного опитувальника додані такі, що характеризують мотиви навчання, виділені В. Леонтьєвим, а також такі, що характеризують мотиви навчання, отримані Н. Бадмаєвою в результаті опитування студентів і школярів. Це комунікативні, професійні, навчально-пізнавальні, широкі соціальні мотиви, а також мотиви творчої самореалізації, уникнення невдачі і престижу.

Інструкція до тесту.

Оцініть за 5-бальною системою наведені мотиви навчальної діяльності за значимістю для Вас: 1 бал відповідає мінімальній значущості мотиву, 5 балів – максимальній.

Тест.

1. Вчуся, тому що мені подобається обрана професія.
2. Щоб забезпечити успішність майбутньої професійної діяльності.
3. Хочу стати фахівцем.
4. Щоб дати відповіді на актуальні питання, що відносяться до сфери майбутньої професійної діяльності.
5. Хочу повною мірою використовувати наявні у мене задатки, здібності і схильності до обраної професії.
6. Щоб не відставати від друзів.
7. Щоб працювати з людьми, треба мати глибокі та всебічні знання.
8. Тому що хочу бути в числі кращих студентів.
9. Тому що хочу, щоб наша навчальна група стала кращою в інституті.

10. Щоб заводити знайомства і спілкуватися з цікавими людьми.
11. Тому що отримані знання дозволять мені досягти всього необхідного.
12. Необхідно закінчити інститут, щоб у знайомих не змінилася думка про мене як здатну, перспективну людину.
13. Щоб уникнути засудження і покарання за погане навчання.
14. Хочу бути шанованою людиною навчального колективу.
15. Не хочу відставати від однокурсників, не бажаю опинитися серед тих, хто відстає.
16. Тому що від успіхів у навчанні залежить рівень моєї матеріальної забезпеченості в майбутньому.
17. Успішно вчитися, скласти іспити на «4» і «5».
18. Просто подобається вчитися.
19. Потрапивши в інститут, вимушений вчитися, щоб закінчити його.
20. Бути постійно готовим до чергових занять.
21. Успішно продовжити навчання на подальших курсах, щоб дати відповіді на конкретні навчальні питання.
22. Щоб одержати глибокі й міцні знання.
23. Тому що в майбутньому думаю зайнятися науковою діяльністю за фахом.
24. Будь-які знання знадобляться в майбутній професії.
25. Тому що хочу принести більше користі суспільству.
26. Стати висококваліфікованим фахівцем.
27. Щоб дізнаватися нове, займатися творчою діяльністю.
28. Щоб дати відповіді на проблеми розвитку суспільства, життєдіяльності людей.
29. Бути на гарному рахунку у викладачів.
30. Домогтися схвалення батьків та оточення.
31. Вчуся заради виконання обов'язку перед батьками, університетом.
32. Тому що знання надають мені впевненості в собі.
33. Тому що від успіхів у навчанні залежить моє майбутнє службове

становище.

34. Хочу отримати диплом з гарними оцінками, щоб мати перевагу перед іншими.

Обробка та інтерпретація результатів тесту.

Шкала 1. Комунікативні мотиви: 7, 10, 14, 32.

Шкала 2. Мотиви уникнення: 6, 12, 13, 15, 19.

Шкала 3. Мотиви престижу: 8, 9, 29, 30, 34.

Шкала 4. Професійні мотиви: 1, 2, 3, 4, 5, 26.

Шкала 5. Мотиви творчої самореалізації: 27, 28.

Шкала 6. Навчально-пізнавальні мотиви: 17, 18, 20, 21, 22, 23, 24.

Шкала 7. Соціальні мотиви: 11, 16, 25, 31, 33.

Обробляючи результати тестування, необхідно підрахувати середній показник за кожною шкалою опитувальника.

Додаток Д

Методика «Визначення типів мислення і рівня креативності (творчих здібностей)» Дж. Брунера в модифікації Г. Резапкіної

Тип мислення – індивідуальний спосіб перетворення інформації. Знаючи свій тип мислення, можна прогнозувати успішність у конкретних видах професійної діяльності. Виділяють 4 базових типи мислення, кожен з яких володіє специфічними характеристиками: предметне, образне, знакове, символічне мислення. У цій версії опитувальника типи мислення уточнені відповідно до наявних у вітчизняній психології класифікацій (предметно-дієве, абстрактно-символічне, словесно-логічне, наочно-образне). Незалежно від типу мислення людина може характеризуватися певним рівнем креативності (творчих здібностей). Профіль мислення, що відображає переважні способи переробки інформації й рівень креативності, є найважливішою індивідуальною характеристикою людини, що визначає її стиль діяльності, схильності, інтереси й професійну спрямованість. У чистому вигляді ці типи мислення зустрічаються рідко. Для багатьох професій необхідно поєднання різних типів мислення, наприклад, для психолога. Таке мислення називають синтетичним.

Співвіднесіть свій провідний тип мислення з обраним видом діяльності або профілем навчання. Яскраво виражений тип мислення дає деякі переваги в освоєнні відповідних видів діяльності. Але найважливіше – Ваші здібності та інтерес до майбутньої професії.

Інструкція до тесту.

У кожної людини переважає певний тип мислення. Цей опитувальник допоможе Вам визначити тип свого мислення. Якщо Ви згодні з висловлюванням, в бланку відповідей поставте «плюс», якщо ні – «мінус».

Тестовий матеріал.

1. Мені легше що-небудь зробити самому, ніж пояснити іншому.
2. Мені цікаво складати комп'ютерні програми.

3. Я люблю читати книги.
4. Мені подобаються живопис, скульптура, архітектура.
5. Навіть у налагодженій справі я намагаюся щось поліпшити.
6. Я краще розумію, якщо мені пояснюють на предметах або малюнках.
7. Я люблю грати в шахи.
8. Я легко висловлюю свої думки як в усній, так і в письмовій формі.
9. Коли я читаю книгу, я чітко бачу її героїв і описувані події.
10. Я віддаю перевагу самостійно планувати свою роботу.
11. Мені подобається все робити своїми руками.
12. У дитинстві я створював свій шифр для листування з друзями.
13. Я надаю велике значення сказаному слову.
14. Знайомі мелодії викликають у мене в голові певні картини.
15. Різноманітні захоплення роблять життя людини багатшим і яскравішим.
17. Мені цікаво розбиратися в природі фізичних явищ.
18. Мені цікава робота ведучого теле- та радіопрограм, журналіста.
19. Мені легко уявити предмет або тварину, яких немає в природі.
20. Мені більше подобається процес, ніж сам результат.
21. Мені подобалося в дитинстві збирати конструктор з деталей lego.
22. Я віддаю перевагу точним наукам (математику, фізику).
23. Мене вражає точність і глибина деяких віршів.
24. Знайомий запах викликає в моїй пам'яті минулі події.
25. Я не хотів(ла) б підпорядковувати своє життя певній системі.
26. Коли я чую музику, мені хочеться танцювати.
27. Я розумію красу математичних формул.
28. Мені легко говорити перед будь-якою аудиторією.
29. Я люблю відвідувати виставки, вистави, концерти.
30. Я сумніваюся навіть у тому, що для інших очевидно.
31. Я люблю займатися рукоділлям, щось майструвати.
32. Мені цікаво було б розшифрувати древні тайнописи.

33. Я легко засвоюю граматичні конструкції мови.
34. Я згоден з Ф. М. Достоєвським, що краса врятує світ.
35. Не люблю ходити одним і тим самим шляхом.
36. Істинне тільки те, що можна помацати руками.
37. Я легко запам'ятовую формули, символи, умовні позначення.
38. Друзі люблять слухати, коли я їм розповідаю.
39. Я легко можу уявити в образах зміст розповіді чи фільму.
40. Я не можу заспокоїтися, поки не доведу свою роботу до досконалості.

Ключ до тесту.

№	Тип мислення	Питання
1	Предметно-дійове	1, 6, 11, 16, 21, 26, 31, 36
2	Абстрактно-символічне	2, 7, 12, 17, 22, 27, 32, 37
3	Словесно-логічне	3, 8, 13, 18, 23, 28, 33, 38
4	Наочно-образне	4, 9, 14, 19, 24, 29, 34, 39
5	Креативність (творче)	5, 10, 15, 20, 25, 30, 35, 40

Обробка результатів тесту.

Підрахуйте кількість плюсів у кожному з п'яти рядків. Кожен рядок відповідає певному типу мислення. Кількість балів у кожній колонці вказує на рівень розвитку цього типу мислення: 0-2 – низький, 3-5 – середній, 6-8 – високий.

Інтерпретація результатів

1. Предметно-дійове мислення притаманне людям справи. Вони засвоюють інформацію через рухи. Зазвичай вони володіють гарною координацією рухів. Їх руками створено весь предметний світ навколо нас. Вони водять машини, стоять біля верстатів, збирають комп'ютери. Без них неможливо реалізувати блискучу ідею. Цим мислення важливо для спортсменів, танцюристів, артистів.

2. Абстрактно-символічним мисленням володіють багато вчених: фізики-

теоретики, математики, економісти, програмісти, аналітики. Вони можуть засвоювати інформацію з допомогою математичних кодів, формул і операцій, які не можна ні помацати, ні уявити. Завдяки особливостям такого мислення на основі гіпотез зроблено багато відкриттів у всіх галузях науки.

3. Словесно-логічне мислення відрізняє людей з яскраво вираженим вербальним інтелектом (від лат. *verbalis* – словесний). Завдяки розвинутому словесно-логічному мисленню вчений, викладач, перекладач, письменник, філолог, журналіст можуть сформулювати свої думки й донести їх до людей. Це вміння необхідно керівникам, політикам і громадським діячам.

4. Наочно-образним мисленням володіють люди з художнім складом розуму, які можуть уявити і те, що було, і те, що буде, і те, чого ніколи не було й не буде, – художники, поети, письменники, режисери. Архітектор, конструктор, дизайнер, художник, режисер повинні володіти розвиненим наочно-образним мисленням.

5. Креативність – це здатність мислити творчо, знаходити нестандартні вирішення завдань. Це рідкісна й нічим не замінима якість, що відрізняє людей, талановитих у будь-якій сфері діяльності.

Додаток Е

Тест «Самооцінка рівня творчого потенціалу особистості» (В. Андрєєв)

Запропонований тест дає змогу провести самооцінку особистісних якостей або частоту їх прояву, які характеризують рівень розвитку науково-творчого потенціалу особистості. При самооцінці треба уявити собі найвищий (10-й) рівень розвитку відповідної якості та нижчий (1-й) рівень та знайти собі місце за 10-бальною шкалою.

Запитання:

1. Як часто розпочату справу Вам вдається довести до логічного завершення?
2. Якщо всіх людей подумки розділити на логіків і евристиків, тобто генераторів ідей, то якою мірою Ви – генератор ідей?
3. Якою мірою Ви зараховуєте себе до людей рішучих?
4. Якою мірою Ваш кінцевий «продукт», Ваш твір найчастіше відрізняється від початкового проекту, задуму?
5. Наскільки Ви здатні проявити вимогливість і наполегливість, щоб люди, які вам обіцяли щось, виконали обіцяне?
6. Як часто Вам доводиться виступати з критичними судженнями на чийсь адресу?
7. Як часто вирішення проблем, що у Вас виникають, залежить від Вашої енергії та наполегливості?
8. Який відсоток людей у Вашому колективі найчастіше підтримують Вас, Ваші ініціативи та пропозиції? (1 бал – близько 10%)
9. Як часто у Вас буває оптимістичний і веселий настрій?
10. Якщо всі проблеми, які доводилося Вам вирішувати за останній рік, умовно розділити на теоретичні і практичні, то яка питома вага серед них практичних?
11. Як часто Вам доводилося відстоювати свої принципи, переконання?

12. Якою мірою Ваша товарицькість і комунікабельність сприяють вирішенню життєво важливих для Вас проблем?

13. Як часто у Вас виникають ситуації, коли головну відповідальність за вирішення найважливіших проблем і справ у колективі Вам доводиться брати на себе?

14. Як часто і якою мірою Ваші ідеї, проекти вдавалося втілювати в життя?

15. Як часто вдається Вам проявити винахідливість і навіть підприємливість, хоч у чомусь визначити своїх суперників по роботі чи навчанні?

16. Скільки людей серед Ваших друзів і близьких, які вважають Вас людиною вихованою та інтелігентною?

17. Як часто Вам у житті доводилося робити щось таке, що було сприйнято навіть Вашими друзями як несподіванка, як принципово нова справа?

18. Як часто Вам доводилося докорінно реформувати своє життя або знаходити принципово нові підходи у вирішенні старих проблем?

На основі сумарного числа набраних балів визначте рівень Вашого творчого потенціалу.

Ключ до тесту:

18–39 – дуже низький;

40–54 – низький;

55–69 – нижчий від середнього;

70–84 – трохи нижчий від середнього;

85–99 – середній;

100–114 – трохи вищий від середнього;

115–129 – вищий від середнього;

130–142 – високий;

143–162 – дуже високий;

163–180 – найвищий.

Додаток Ж

Методика для вивчення здатності до самооцінки особистості (С. Будассі)

Шановний майбутній колего!

Вам буде запропоновано 43 слова, які описують окремі якості людини.

Ваше завдання:

1-й етап: «Виберіть із запропонованого списку 20 якостей, які, на Вашу думку, мають бути в ідеальній людини. Поставте поряд з обраними якостями пташечки (у 2 колонці)».

2-й етап: «Із обраних 20 слів виберіть найбільш неприємне для Вас. Поставте навпроти цього слова (в колонці «Ідеал») цифру 1.

Далі із решти слів також оберіть найменш приємну якість для Вас і поставте навпроти цього слова цифру 2. І так далі ...».

3-й етап: «Із цих же 20 слів виберіть якість, яка є найменше характерною для Вас і поставте навпроти цієї якості в колонці «Реальне Я» цифру 1. Далі із решти слів також виберіть найменшу характерну якість для Вас і поставте навпроти цього слова цифру 2. І так далі всі 20 якостей».

Щиро дякуємо за участь у дослідженні!

Оцінювання результатів і висновки

Для обробки й аналізу результатів необхідно знайти значення d , d_2 , Sd_2 , де d – різниця номерів рангів, d_2 – різниця номерів рангів у квадраті, Sd_2 – сума різниці номерів рангів у квадраті. Далі за формулою Роджерса підрахувати коефіцієнт рангової кореляції: $r = 1 - (6 Sd_2 / n^3 - n)$, n – це число досліджуваних якостей (20). Рівні самооцінки: якщо r наближається до +1, то це вказує на завищену самооцінку; якщо r наближається до -1, то це вказує на занижену самооцінку; якщо $-0,5 < r < +0,5$ – самооцінка нормальна.

ЗВО _____

Курс, група _____ Дата _____

Реальне Я	Якості	Ідеал
	Охайність	
	Принциповість	
	Безтурботність	
	Відвертість	
	Вередливість	
	Злопам'ятність	
	Сором'язливість	
	Заздрісність	
	Життерадісність	
	Жадібність	
	Доброта	
	Грубість	
	Гордість	
	Нестриманість	
	Вдумливість	
	Підозрілість	
	Педантичність	
	Обережність	
	Довірливість	
	Мрійливість	
	Ніжність	
	Вразливість	
	Невимушеність	
	Нерішучість	
	Нестриманість	
	Пихатість	
	Привітність	
	Розв'язність	
	Холодність	
	Рішучість	
	Стриманість	
	Сором'язливість	
	Терплячість	
	Працьовитість	
	Боягузтво	
	Захопленість	
	Наполегливість	
	Поступливість	
	Упертість	
	Байдужість	
	Чесність	
	Чуйність	
	Егоїзм	

**Декларація академічної доброчесності здобувача
ступеня вищої освіти ЗНУ**

Я Юрченко Марк Олександрович, студент 2 курсу, форми навчання денна, факультету соціальної педагогіки та психології, спеціальність освітні, педагогічні науки, адреса електронної пошти yurchenkomark@gmail.com,

- підтверджую, що написана мною кваліфікаційна робота на тему «Підготовка майбутніх викладачів вищої школи до творчої педагогічної діяльності» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, що визначені у ст. 42 Закону України «Про освіту», зі змістом яких ознайомлений/ознайомлена;

- заявляю, що надана мною для перевірки електронна версія роботи є ідентичною її друкованій версії;

- згоден/згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності у будь-який спосіб, у тому числі за допомогою інтернет-системи, а також на архівування моєї роботи в базі даних цієї системи.

_____ Юрченко М. О.

_____ Іваницький О. І.